

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Matilda Palmquist Wilke

Ett mord, tack!

En uppsats om hur de straffrättsliga verktygen i 23 kap. 4 § BrB om gärningsmannaskap och medverkansansvar kan appliceras för straffrättsligt ansvar för beställare av mord i gängmiljö

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Christoffer Wong

Termin för examen: Period 1 VT2022

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Bakgrund och ämnesval	7
1.2 Syfte och frågeställningar	9
1.3 Metod	10
1.4 Material	11
1.5 Avgränsningar och utgångspunkter	13
1.6 Forskningsläge	13
1.7 Disposition	15
1.8 Terminologi	16
2 ORGANISERAD BROTTSLIGHET	17
2.1 Allmänt om organiserad brottslighet	17
2.2 Internationella definitioner av organiserad brottslighet	18
2.3 Kriminella nätverk	20
2.3.1 Självdefinierade grupper	21
2.3.2 Externidentifierade grupper	23
2.3.3 Icke-namn-givna grupper	24
2.3.4 Projektbaserade konstellationer	26
2.3.5 Ett exempel från ett domstolsperspektiv: Vårbynätverket	27
2.4 Beställningsmord inom en projektbaserad konstellation	29
2.5 Problematiken kring organiserad brottslighet	31
3 GÄRNINGSMANNASKAP OCH MEDVERKAN	33
3.1 Inledande anmärkningar	33
3.2 Brottsbegreppet	34
3.3 Medverkansbestämmelsen i brottsbalken	35

3.4	Gärningsmannaskap	36
3.4.1	Inledande anmärkningar	36
3.4.2	Ett utvidgat gärningsmannaskap	38
3.4.3	Medgärningsmannaskap	40
3.5	Medverkansansvar	43
3.5.1	Inledande anmärkningar	43
3.5.2	Medverkansobjekt	43
3.5.3	Medverkansgärningen	46
3.6	Medhjälpare eller anstiftare?	48
3.7	Medverkarens uppsåt	49
4	VILKA MÖJLIGHETER FINNS DET ATT TILLSKRIVA EN MORDBESTÄLLARE STRAFFRÄTTSLIGT ANSVAR?	51
4.1	Inledande anmärkningar	51
4.2	Tre hovrättsmål	52
4.2.1	Malmö-målet	52
4.2.2	Gamlestads-målet	54
4.2.3	Vårbynätverks-målen	55
4.2.4	Lärdomen från de tre hovrättsmålen	56
4.3	Går det att tillskriva en mordbeställare straffrättsligt ansvar?	57
4.3.1	Kan en mordbeställare anses vara gärningsman?	58
4.3.1.1	Inledning	58
4.3.1.2	Beställningsmord	60
4.3.1.2.1	Beställningsmord inom ett självdefinierat nätverk	60
4.3.1.2.2	Beställningsmord inom andra grupper	61
4.3.2	Kan en mordbeställare tillskrivas straffansvar som anstiftare?	62
4.3.3	Kan en mordbeställare tillskrivas straffrättsligt ansvar som medhjälpare?	64
4.3.4	Beställaren har inte utfört en otillåten gärning	66
4.4	Sammanfattning	68
5	AVSLUTANDE ANMÄRKNINGAR	70
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	73
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	78

Summary

The Swedish criminal law system is structured so that those who meet the necessary conditions in a criminal provision are liable as perpetrators. However, for a satisfactory system, it is required that other people involved also can be attributed criminal liability, which is solved through the responsibility for complicity. This thesis aims to investigate the range of the perpetration and responsibility for complicity to investigate whether the act of ordering a murder in a criminal network can be attributed criminal liability. Through a presentation of criminological research on organized crime, the essay provides the instruments required to evaluate current law from a societal perspective.

There is no legal definition of organized crime in Swedish law, which has been justified by the fact that the legislator does not want to limit the courts in the interpretation of the term. The Swedish National Council for Crime Prevention (Brottsförebygganderådet, Brå) highlights characteristics such as the for-profit and project based criminal activities, structured rules of procedure and that certain networks show themselves openly with violent behavior and symbols.

The relationship between perpetration and participation is stated in chapter 23 section 4 second paragraph of the Swedish Criminal Code. A distinction is made between the person who committed the act and the person who promoted the act. The boundaries of perpetration can in some cases be extended by the construction that a person can be regarded as a perpetrator, without being the perpetrator in the strict sense. In order for a participation to be described as an undue act, it is required that the participant has promoted someone else's unlawful act.

Criminological research has shown that chiefs of criminal networks have a strong influence on members below them in the criminal hierarchy. The

degree of influence is decisive in determining criminal liability and is important to determine liability in both extended perpetratorship and incitement. In order to attribute criminal liability in the form of extended criminality, it is required that the person has a central role in the realization of the crime. Criminal liability as of incitement can be more difficult to assess because it is arguable to which extent a chief can impel a member who also has additional incentives to commit the crime. The relationship between the client and the perpetrator is crucial, because only a leader's strong psychological impact on people lower in rank can be so strong as to meet the requirement of criminal inducement. However, a murder on contract is often carried out through a project-based constellation in order to spread the risk and distance the murderer from the perpetrators. The head in these projects is given such a remote role that the criminal justice system does not consider it desirable to criminalize.

To summarize, it is possible to extend the boundaries of perpetration or attribute criminal liability through instigation. Liability for aiding and abetting seems to be of only limited importance at present, before the court decides whether the act of ordering a murder can be such an act that gives rise to liability for aiding and abetting.

Sammanfattning

Det svenska straffrättsliga systematiken är uppbyggt så att den som uppfyller rekvisiten i en brottsbestämmelse är ansvarig i strikt gärningsmannaskap. Men för ett tillfredsställande system krävs det att även andra involverade personer kan tillskrivas straffansvar vilket löses genom medverkansansvaret. Uppsatsen syftar till att utreda hur långt gärningsmannaskapet och medverkansansvaret sträcker sig genom att undersöka om en mordbeställare i ett kriminellt nätverk kan tillskrivas straffansvar. Genom en framställning av kriminologisk forskning om organiserad brottslighet, ges de instrument som läsaren behöver för att utvärdera gällande rätt utifrån ett samhällsligt perspektiv.

I svensk rätt saknas en legaldefinition av organiserad brottslighet vilket har motiverats med att lagstiftaren inte vill begränsa domstolarna i tolkningen av begreppet. Brottsförebyggande rådet (Brå) lyfter fram att organiserad brottslighet kännetecknas av vinstdrivande brottslig verksamhet som bedrivs i projektform, strukturerad arbetsordning och att vissa nätverk visar sig öppna för våldsamt beteende och symboler.

Gärningsmannaskapets förhållande till medverkan framgår av 23 kap. 4 § andra stycket BrB genom att det görs skillnad på den som *utfört* gärningen och den som *främjat* gärningen. Gränserna för gärningsmannaskapet kan i vissa fall utvidgas genom konstruktionen av att en person kan *anses* vara gärningsman, utan att vara gärningsman i strikt mening. För att en brottsbeskrivningsenlig medverkan ska föreligga krävs det att den medverkande *främjat någon annans otillåtna gärning*.

Den kriminologiska forskningen har visat att ledande personer i kriminella nätverk har starkt inflytande på personer lägre ner i hierarkin. Graden av inflytande är avgörande för att fastställa straffansvaret och har betydelse för ansvar både i utvidgat gärningsmannaskap och anstiftan. För att tillskriva

straffansvar i form av utvidgat gärningsmannaskap krävs det att personen har en central roll i gärningens förverkligande. Straffansvar i form av anstiftan kan vara mer svårbedömt eftersom frågan är hur en ledare kan *förmå* en medlem som har ytterligare incitament för våldshandlingar än mordbeställningen. Relationen mellan beställare och gärningsman är avgörande, eftersom bara en ledares starka psykiska påverkan på personer lägre i rang kan vara så stark för att uppfylla kravet för straffbart *förmående*. Ett beställningsmord utförs dock ofta genom en projektbaserad konstellation i syfte att sprida risken och distansera mordbeställaren från gärningsmännen. Huvudmannen i dessa projekt får en sådan avlägsen roll att det straffrättsliga systemet inte tillhandahåller något verktyg för straffansvar.

Sammanfattningsvis är ett utvidgat gärningsmannaskap, alternativt anstiftan, möjliga verktyg för att tillskriva en mordbeställare straffrättsligt ansvar. Ansvar för medhjälp tycks endast vara av begränsad betydelse i nuläget, innan domstolen tar ställning till ifall en mordbeställning till sin *typ* utgör sådan handling som föranleder ansvar för medhjälp.

Förord

Examensarbetet sätter punkt för nio terminers studier på juristprogrammet vid Lunds universitet. För min del tog det fem år då jag välkomnade min dotter till världen hösten 2020. Tack för att du gav mig extra styrka i att klara av de sista tre terminerna och för att du får mig extra förväntansfull inför framtiden. Tack till min älskade Daniel som alltid ställer upp och stöttar mig i allt jag gör.

Ett stort tack ska riktas till Hovrätten över Skåne och Blekinge för en spännande och givande praktik på termin åtta som gav mig inspiration till uppsatsen. Jag vill även tacka min handledare Christoffer Wong för dina kloka ord och värdefulla vägledning genom detta arbete. Tack till alla studiekamrater som hjälpt till att peppa, plugga och fika under långa och intensiva dagar. Studietiden hade inte varit densamma utan er. Jag vill även rikta ett stort tack till alla som hjälpt till med korrekturläsning, er feedback har varit ovärderlig.

Nu väntar nya utmaningar.

2022-05-16

Matilda Palmquist Wilke

Förkortningar

BrB	brottsbalken (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
dir.	direktiv
EU	Europeiska unionen
FN	Förenta nationerna
HD	Högsta domstolen
JT	Juridisk Tidskrift
NJA	Nytt juridiskt arkiv
prop.	proposition
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning

1 Inledning

1.1 Bakgrund och ämnesval

Det svenska straffrättsliga systemet är uppbyggt så att den person som uppfyller rekvisiten i en brottsbestämmelse är ansvarig i strikt gärningsmannaskap som gärningsman. Det är dock inte tillfredställande att straffansvaret slutar där och endast omfattar den som är direkt involverad i brottet. Straffsystemet har därför skapat en mekanism om medverkansansvar för att uppfylla behovet att i vissa situationer tillskriva även andra personer än gärningsmannen straffansvar. Denna uppsats syftar till att utreda hur långt gärningsmannaskapet och medverkansansvaret sträcker sig. Sträcker sig ansvaret tillräckligt långt för att omfatta en person som beställer ett mord i syfte att göra sig av med en rival?

De senaste årens kriminologiska forskning och lagstiftningsarbete visar att den organiserade brottligheten är betydligt mer omfattande och strukturerad än vad man tidigare trott.¹ Fransk polis fick ett genomslag och lyckades hacka den krypterade kommunikationstjänsten ”Encrochat” vilket gjorde att Polismyndigheten fick en direkt inblick i kriminellas kommunikation i realtid. Datainsamlingen gav en förnyad inblick i hur mord inom de kriminella nätverken går till och bilden av noggrann koordination och målmedvetenhet växte fram.²

Olika sorters kriminella nätverk rör sig i samhället och det är långt ifrån alla som visar sig verka på det traditionella sättet. Ett kriminellt nätverk har typiskt sett ansetts vara mc-gängen, som lyfter fram stark grupptillhörighet genom synliga symboler. Nu har ny kunskap vuxit fram om organiserade grupper som bedrivs i strukturerade nätverk.³ Våld används för att finansiera den kriminella verksamheten, skrämmas, visa auktoritet och förbättra den

¹ Se t.ex. Brå 2016:12, SOU 2021:68 och prop. 2015/16:113.

² Fagerlund (2020).

³ SOU 2014:63 s. 65 ff.

kriminella meritförteckningen. Det är genom våldet både gruppen och individerna kan fortsätta i den kriminella miljön eftersom det även visar lojalitet och pålitlighet.⁴

Regeringen presenterade 2019 ett 34-punktsprogram⁵ med åtgärder mot gängkriminaliteten för att visa att kampen mot det grova våldet och nyrekryteringen till gäng- och nätverksmiljöer måste intensifieras. Polismyndigheten har getts utökade befogenheter för hemlig dataavläsning⁶ och hemlig avlyssning⁷, straffrabatten har slopats för unga lagöverträdare⁸ och en utredning presenterades i augusti 2021 om skärpta straff för brott i kriminella nätverk⁹. Däremot finns det i svensk straffrätt redan åtskilliga verktyg¹⁰ för att tillskriva och fördela straffrättsligt ansvar i situationer där flera personer deltar. Tre olika avgöranden från hovrätterna¹¹ från hösten 2021 och våren 2022 visar olika situationer där en ledare i ett kriminellt nätverk dömts som gärningsman eller som anstiftare, trots att de inte varit på plats när gärningen genomfördes. Detta visar att lagstiftningen i vissa sammanhang är applicerbar på brott begångna i en kriminell miljö och att det är upp till rättskiparen att utveckla verktygen som erbjuds i samhällets riktning.

Denna uppsats har som syfte att forma en förståelse för de grundläggande dragen i kriminella nätverk och de problem samhället ställs inför vid hanteringen av organiserad brottslighet. Detta för att kunna utvärdera de existerande straffrättsliga instrumenten gärningsmannaskap och medverkan. För att besvara uppsatsens frågeställningar ska dessa straffrättsliga verktyg

⁴ Brå 2016:12 s. 27 f. och 37–42.

⁵ Se bl.a. prop. 2019/20:64; prop. 2020/21:145; SOU 2022:19; prop. 2020/21:216 och SOU 2021:68.

⁶ Se prop. 2019/20:64.

⁷ Se prop. 2019/20:145.

⁸ Se prop. 2021/22:17.

⁹ Se SOU 2021:68.

¹⁰ Begreppet *verktyg* förklaras närmre i avsnitt 1.8.

¹¹ Hovrätten över Skåne och Blekinge dom den 24 november 2021 i mål B 1603-21; Svea hovrätt dom den 18 februari 2022 i mål B 9407-21 och 3900-21 och Hovrätten för Västra Sverige dom den 4 mars 2022 i mål B 4794-21.

utredas och utvärderas för att se om de går att applicera på beställare av mord i gängmiljöer. Går det att tillskriva en mordbeställare i ett kriminellt nätverk straffrättsligt ansvar i situationer där han inte är på plats för genomförandet?

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsen syftar till att ge läsaren en ökad förståelse för gärningsmannaskapet och medverkansläran i det svenska straffrättsliga systemet och hur de kan användas för att tillskriva mordbeställare inom kriminella nätverk straffrättsligt ansvar. För att uppnå syftet kommer jag presentera kriminologisk forskning som kartlagt strukturen inom kriminella nätverk och få fram en bild av hur ett beställningsmord går till. Denna redogörelse ska bidra till en förståelse för vilka olika roller som är betydelsefulla i händelsekedjan som leder fram till ett beställningsmord samt vad drivkraften bakom brott i kriminella miljöer är. Efter den inledande delen kommer jag fördjupa och analysera gärningsmannaskap och medverkansansvar för att utreda de alternativa metoder som existerar i svensk rätt för att sedan utreda möjligheten att tillskriva straffrättsligt ansvar till en mordbeställare. Genom att undersöka de potentiella tillvägagångssätten för straffrättsligt ansvar, ska jag slutligen analysera alternativen ur ett rättssociologiskt perspektiv.

För att uppfylla syftet har uppsatsen en övergripande frågeställning som kompletteras med fyra delfrågeställningar. Delfrågeställningarnas syfte är att precisera de frågor som behöver besvaras för att komma fram till svaret på den övergripande frågeställningen samt lyfta viss problematik som uppkommer i samband med denna.

Övergripande frågeställning:

Går det att tillskriva en beställare av ett mord straffrättsligt ansvar för de fall mordet begås inom ramen för ett kriminellt nätverk?

Delfrågeställningar:

- Hur ser kriminella nätverk ut i Sverige och vad är drivkraften för medlemmarna i nätverken att begå brott?
- Hur regleras gärningsmannaskap och medverkansansvar i svensk straffrätt?
- Hur kan reglerna om gärningsmannaskap och medverkansansvar appliceras på de konstellationer vari beställningsmord begås?

1.3 Metod

Den metod som valts för att uppsatsens syfte är den rättsanalytiska metoden. Det råder delade meningar kring hur den rättsdogmatiska metoden skiljer sig från den rättsanalytiska, men den tolkning jag utgått ifrån är att den rättsanalytiska metoden är friare och används för att på ett vidare plan analysera rätten medan den rättsdogmatiska metoden är bunden till auktoritativa källor och används för att endast fastställa gällande rätt. Syftet med denna uppsats är att analysera gällande rätt med utgångspunkten att det inte finns ett givet eller endast ett rätt svar. En del av den rättsanalytiska metoden går ut på att fastställa gällande rätt men att sedan fortsätta studien och analysera större frågor än vad som är just gällande rätt.¹² Genom att använda en rättsanalytisk metod öppnas möjligheten upp för att fastställa gällande rätt för att vidare utvärdera den utifrån uppsatsens frågeställningar.

Praktiskt innebär detta att uppsatsen inleds med ett avsnitt om organiserad brottslighet för att placera uppsatsens frågeställning i sitt sammanhang vilket är avgörande för uppsatsens syfte. Uppsatsens tredje avsnitt ska behandla gällande rätt rörande gärningsmannaskap och medverkansansvar vilket blir den del där auktoritativa källor används.

Uppsatsens avslutande avsnitt kommer sedan besvara frågeställningarna utifrån det perspektiv som presenteras i kapitlet om organiserad brottslighet,

¹² Sandgren (2018) s. 50 f. Jfr Kleineman (2018) s. 21–46.

vilket är den främsta anledningen till att den rättsanalytiska metoden används. Analysen genomförs genom att presentera tre hovrättsdomar som ger exempel på domstolsperspektivet och övergår sedan till att analysera gällande rätt utifrån ett rättssociologiskt perspektiv. Det rättssociologiska perspektivet syftar till att tillföra ny kunskap och bidra till ett ökat vetande inom rätten. Rättssociologin handlar om relationen mellan rätt och samhälle och blir en del av rättsvetenskapen när den belyser hur samhället påverkar rättsbildningen och rättstolkningen.¹³ Genom en analys utifrån ett rättssociologiskt perspektiv, öppnas möjligheten upp för att lyfta de beståndsdelar inom de kriminella nätverken som behövs för att besvara frågeställningarna. Gällande rätt kommer således kunna analyseras och utvärderas för att bidra med ny kunskap inom området.

1.4 Material

Det material som fått stort utrymme i uppsatsen är främst rättssociologisk och kriminologisk forskning från Brå samt auktoritativa juridiska källor i form av praxis, förarbeten och juridisk doktrin. Brå:s rapporter används med en medvetenhet om det faktum att Brå i sin tur använt många olika källor där flertalet är från 90-talet. Detta kan kritiseras utifrån att kunskapen och informationen om organiserad brottslighet utvecklats väldigt mycket de senaste åren. Trots detta anser jag att det är en bra källa som tjänar till att uppnå uppsatsens syfte, eftersom Brå använder sig av ny statistik och även fastän det används äldre källor görs nya analyser utifrån befintlig information. Dessutom baseras stora delar av rapporternas analys på berättelser av poliser i tjänst som arbetar med organiserad brottslighet vilket ger stadga i att den information som framförs i rapporterna är verklighetsförankrad och noga utvald. I uppsatsens andra kapitel får även en artikel från SvD¹⁴ stort utrymme på grund av dess noga kartläggning och intressanta diskussion om beställningsmord och vilka roller som spelar en avgörande roll i händelsekedjan. Eftersom det för denna del saknas juridisk

¹³ Hydén (2018) s. 209 f.

¹⁴ Sallinen (2021).

forskning anser jag att det är lämpligt att inhämta relevant information från de källor som studerar organiserad brottslighet utifrån ett samhälleligt perspektiv.

Uppsatsens tredje kapitel är avsett att utreda gällande rätt vilket kräver material i form av de allmänt erkända rättskällorna lagtext, förarbeten, praxis och doktrin. Lagtext och förarbeten¹⁵ studeras för att presentera gärningsmannaskap och medverkansläran vilket är den juridiska grund som uppsatsen vilar på. På grund av frågeställningarnas tidigare outredda karaktär och frånvaron av praxis är det främst doktrin¹⁶ som ger stöd åt den fördjupade utredningen samt hjälper till att skapa en grund för efterföljande analys. Den juridiska litteraturen bidrar främst med olika infallsvinklar och perspektiv på den gällande rätten vilket är relevant för att utreda hur de straffrättsliga verktygen eventuellt kan utvecklas för att omfatta nya problem samhället ställs inför.

För att genomföra uppsatsens analys har jag valt ut nyare hovrättspraxis¹⁷ eftersom dessa mål hanterar den typen av frågor som uppsatsen baseras på. Urvalet har skett utifrån uppmärksammade fall där grova brott begåtts i kriminella miljöer med aktörer från stora kriminella nätverk. Domstolarna har varit tvungna att ta ställning till hur nätverkens särdrag ska bedömas juridiskt och domarna visar tydliga och aktuella exempel på hur hovrätterna resonerat gällande brottsligheten utifrån gällande rätt. Domarna används som praktiska exempel för att visa hur man kan resonera kring problematiken kring brott i kriminella miljöer och beställningsmord. Jag menar dock inte att dessa domar är auktoritativa källor för gällande rätt.

¹⁵ SOU 1944:96 och SOU 1996:185.

¹⁶ Se bl.a. Asp, Ulväng & Jareborg (2013); Jareborg (1994); Leijonhufvud, Wennberg & Ågren (2015); Zila, Brottsbalk (1962:700) 23 kap. 4 §, Lexino (24 augusti 2020, JUNO) och Bäcklund m.fl., *Brottsbalken* (1 december 2021, JUNO) kommentar till 23 kap. 4 § BrB.

¹⁷ Se de anförda avgörandena i fotnot 11 ovan.

1.5 Avgränsningar och utgångspunkter

Utgångspunkten för uppsatsen är enbart hur straffansvaret kan etableras för den person som beställer ett mord. Uppsatsen kommer således inte behandla gärningsmannen och den person/de personerna som i strikt gärningsmannaskap begår den otillåtna gärningen *mord*. Dessutom är det av största vikt att det görs en klar uppdelning mellan *den otillåtna gärningen*¹⁸ och *rekvisiten för personligt ansvar*¹⁹ eftersom frågor som berör det senare inte ges utrymme i uppsatsen. Vidare behandlar uppsatsen endast bedömningen för straffansvar angående brottets ansvarsdel och inte eventuell inverkan det skulle ha för påföljdsdelen.

1.6 Forskningsläge

Organiserad brottslighet är ett fenomen som innebär en stor utmaning för rättssamhället.²⁰ Det råder dock en avsaknad av aktuell rättsdogmatisk litteratur som hanterar frågorna som uppkommer vid diskussionen om organiserad brottslighet och hur straffssystemet används för att lagföra verksamt kriminella. Detta är en utmaning som återstår i svensk doktrin eftersom det för tillfället inte bedrivits någon rättsdogmatisk forskning som kombinerar gällande rätt med forskning om organiserad brottslighet. Den del av doktrinen som fått betydelse för uppsatsen är den som beskriver gällande rätt beträffande gärningsmannaskap och medverkansansvar. Doktrinen riktar dock inte in sig på de komplicerade situationer och konstellationer som finns inom den organiserade brottsligheten.

Den forskning som är inriktad på organiserad brottslighet är den rättssociologiska och kriminologiska. Brå bedriver mycket av denna icke-juridiska forskning som haft stor betydelse för uppsatsens grund. Detta

¹⁸ Se avsnitt 3.2 för en närmre genomgång av Asps, Ulvängs och Jareborgs lära om brottsbegreppet. Rättfärdigande omständigheter kommer dock endast ges begränsat utrymme.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Prop. 2015/16:113 s. 1.

eftersom uppsatsens sammanhang utgår ifrån modern forskning angående organiserad brottslighet för att se hur denna möter juridiken i form av om och hur mordbeställare kan dömas inom ramen för det svenska straffsystemet.

Petter Asp forskar om straffansvaret och dess gränser och hans verk har varit av största vikt för att fastställa gällande rätt.²¹ Även Nils Jareborg är en framstående författare inom straffrättens område och han har tillsammans med Petter Asp och Magnus Ulväng forskat kring det brottsbegrepp som idag främst används för att strukturera upp straffrättens olika delar och betydelse.²²

En person som ger ytterligare perspektiv på brottsbegreppet, och som även har skrivit en avhandling i gärningsmannaskap vid flera personers deltagande i brott, är Erik Svensson. 2016 disputerade han vid Uppsala universitet med en avhandling rörande frågeställningar som behandlar situationer där flera personer är inblandade i utförandet av ett brott. Avhandlingen innehåller både avsnitt om medverkan i form av anstiftan och medhjälp samt gärningsmannaskap och medgärningsmannaskap. Svensson beskriver på ett intressant sätt hur den svenska medverkansläran både är enklare och mer komplicerad än man tror genom att den dogmatiska strukturen på regelverket kan förenklas samtidigt som de tolkningsfrågor regelverket ger upphov till är mer komplexa. Ytterligare perspektiv på gärningsmannaskap och medverkan presenteras av Thommy Södergård Åkesson som har publicerat i Juridisk Tidsskrift. Södergård Åkesson granskar kritiskt relevanta rättsfall för att utreda vilka kriterier som är relevanta vid bedömningen av om utvidgat gärningsmannaskap föreligger.²³

Modernare forskning kring gärningsmannaskap, främst medgärningsmannaskap, bedrivs av Suzanne Wennberg som skrivit flera

²¹ Se bl.a. Asp, Ulväng & Jareborg (2013) och Asp (2021).

²² Se bl.a. Jareborg (1994 och 2001) och Asp, Ulväng & Jareborg (2013).

²³ Södergård Åkesson (2016/17).

artiklar på ämnet.²⁴ Kritiska åsikter kring utvecklingen av medverkansläran presenteras bland annat av Christian Diesen, Claes Lernestedt och Christoffer Wong.²⁵ Kritik mot det utvidgade gärningsmannskapet har lyfts av Thommy Södergård Åkesson som diskuterar konsekvenserna av gällande rätt.²⁶

1.7 Disposition

Uppsatsen inleds med en grundlig framställning av organiserad brottslighet, kriminella nätverk och dess position i det svenska samhället. Kapitlet presenterar hur de kriminella nätverken ser ut i Sverige och de utmaningar organiserad brottslighet innebär för samhället. I detta avsnitt vill jag ge läsaren redskapen för att ta till sig efterföljande avsnitt om gällande rätt utifrån den organiserade brottslighetens särdrag.

Uppsatsens tredje kapitel syftar till att fastställa gällande rätt beträffande gärningsmannskap och medverkansläran i Sverige. Kapitlet presenterar de straffrättsliga verktyg som existerar för att hantera flera personers inblandning i brott.

Kapitel fyra analyserar de straffrättsliga verktygen som presenteras i kapitel tre och utgår från det samhälleliga perspektiv på organiserad brottslighet och kriminella nätverk som introduceras i uppsatsens andra kapitel. I det fjärde kapitlet ska även den första delen av den övergripande frågeställningen besvaras.

I uppsatsens femte och avslutande kapitel ska den andra delen av den övergripande frågeställningen besvaras och ytterligare problematik kring straffrättsligt ansvar för mordbeställare diskuteras. Centralt i detta kapitel är

²⁴ Se bl.a. Wennberg (2002, 2002/03 och 2007/08).

²⁵ Lernestedt (2009), Diesen (2000/01) och Wong (2003/04).

²⁶ Södergård Åkesson, Thommy (2016/17).

frågor som berör bevisning, legalitet och Sveriges krafttag mot organiserad brottslighet.

1.8 Terminologi

Vid arbetet med uppsatsen använde jag begreppet *verktyg* vid diskussionerna kring vilka sätt det finns i det straffrättsliga systemet att eventuellt kunna tillskriva en mordbeställare straffrättsligt ansvar. Termen återfanns sedan i prop. 2015/16:113 ”Bättre straffrättsliga verktyg mot organiserad brottslighet” vilket ytterligare förstärkte min åsikt om att begreppet passar bra in på att strukturera och bryta ut de aktuella tillvägagångssätt som återfinns i 23 kap. 4 § BrB för straffrättsligt ansvar. Genom att benämna dessa olika tillvägagångssätt *verktyg* anser jag att en intressant och lättillgänglig koppling ges till organiserad brottslighet och de problem dessa situationer ställer upp för den svenska straffrätten. Med *verktyg* syftar jag alltså på existerande metoder för fastställande av straffansvar i 23 kap. 4 § BrB och termen är inte ett förslag på ett utvidgande eller på förnyade regler.

Vidare presenteras flertalet begrepp i avsnitt 2.2 gällande personer inom kriminella nätverk och deras betydelse för organisationen och de vinstdrivande kriminella projekt som genomförs. Benämningarna för de olika personerna kommer användas även i uppsatsens analys för att hålla isär de olika individernas betydelse och inblandning i brotten som diskuteras.

2 Organiserad brottslighet

Detta kapitel syftar till att ge läsaren en bild över hur den organiserade brottsligheten ser ut i samhället. Avsnittet presenterar en ingående framställning av hur de kriminella nätverken ser ut i Sverige och vilka utmaningar detta innebär för samhället. Genom framställningen ska läsaren ges redskap för att ta till sig efterföljande avsnitt om gällande rätt utifrån den organiserade brottslighetens särdrag.

2.1 Allmänt om organiserad brottslighet

Brå har under flera år bedrivit forskning om organiserad brottslighet och har arbetat fram en beskrivning där tre punkter med kännetecknen för organiserad brottslighet i Sverige lyfts fram.

- En nätverksbaserad vinstinriktad brottslig verksamhet i projektform där gärningspersonerna har vilja och förmåga att skydda och underlätta brottsligheten genom otillåten påverkan i form av trakasserier, hot, våld och korruption.
- Projekten kännetecknas av en arbetsordning och flexibilitet samt varierande in- och utflöde av aktiva personer.
- Verksamheten bedrivs oftast diskret men vissa grupper kännetecknas av våldsamt beteende, symboler och maktspråk.²⁷

Brå menar även att det inte går att specificera en definition av organiserad brottslighet eftersom det inte endast finns *en*, utan *flera* olika typer då varje kriminell konstellation är unik. Det passar således bättre med en definition utifrån de olika sorters grupperingar som finns. Brå definierar då de problem de olika sorters nätverken för med sig och deras svaga sidor istället för att få alla grupper att passa in i samma definition.²⁸ Översiktligt delas grupperingarna in i självdefinierade grupper, externidentifierade grupper,

²⁷ Brå Idéskrift nr 18 s. 34.

²⁸ Brå 2016:12 s. 23.

icke-namngivna grupper och projektbaserade konstellationer.²⁹ Den organiserade brottsligheten är inte så simpel att den varje gång utspelas och struktureras på samma sätt. Vissa nätverk består av sammansvetsade personer som utåt sett bildat sig ett starkt varumärke medan den projektbaserade kriminaliteten likväl handlar om organiserad brottslighet, men inte på samma sätt som gemene man kanske föreställer sig. Detta då det istället är fråga om konstellationer av personer från olika nätverk som samarbetar kortsiktigt för ett gemensamt mål.³⁰

I svensk rätt finns ingen legaldefinition eller annan allmänt vedertagen definition för begreppet *organiserad brottslighet*. Det har inte ansetts önskvärt att definiera begreppet i lag på grund av risker för begränsningar vid tolkningen av begreppet.³¹ I förarbetena till utvidgningen av 29 kap. 2 § 6 BrB som behandlar försvårande omständigheter angavs att en sådan försvårande omständighet skulle vara om brottet utgjort ett led i en brottslighet som utövas i organiserad form, systematiskt eller om brottet föregåtts av särskild planering. Brottslighet som utövats i organiserad form avsåg enligt förarbetena brottslighet som har begåtts inom ramen för en struktur där flera personer samverkat under en inte helt obetydlig tidsperiod för att begå brott. Dessutom krävs det att ett visst tillvägagångssätt upprepats ett flertal gånger av antingen en ensam gärningsman eller av flera personer i samförstånd.³²

2.2 Internationella definitioner av organiserad brottslighet

Sverige tillträdde 2004 FN:s konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet. I konventionen stadgas det att varje konventionsstat ska vidta de åtgärder som krävs för att straffbelägga handlingen att avtala

²⁹ Brå 2016:12 s. 28.

³⁰ A.a. s. 29.

³¹ SOU 2014:63 s. 46 f.

³² Prop. 2009/10:147 s. 43 och prop. 2015/16:113 s. 31 f.

med en eller flera personer att begå ett grovt brott i syfte att direkt eller indirekt uppnå ekonomisk eller annan materiell vinning.

Konventionsstaterna ska även straffbelägga att någon, med vetskap antingen om en organiserad brottslig sammanslutnings syfte eller allmänna brottsliga verksamhet, aktivt deltar i verksamheten med vetskap om att deltagandet kommer att bidra till genomförandet av ett brott.³³

Ett inledande försök att få fram en generellt accepterad begreppsdefinition av internationell organiserad brottslighet skedde 1998 när EU:s medlemsstater antog en gemensam åtgärd om att göra involverandet i en kriminell organisation till ett brott.³⁴ FN antog 2000 en allmän konvention³⁵ mot transnationell organiserad brottslighet som har stora likheter med EU:s gemensamma åtgärd. Enligt båda instrumenten kan begreppet *organiserad brottslighet* sägas definieras som gärningar begångna inom en strukturerad sammanslutning av tre eller fler personer, vilka handlar i samförstånd i syfte att begå ett eller flera brott som kan föranleda fyra års fängelse eller mer för att direkt eller indirekt uppnå ekonomisk vinning eller annan materiell vinning.³⁶

Inom EU antogs det 2008 ett rambeslut om kampen mot organiserad brottslighet³⁷ i syfte att försöka harmonisera medlemsstaternas lagstiftning gällande brott som rör deltagande i en kriminell organisation. I rambeslutet användes EU:s tidigare antagna definitionsmodell för att definiera begreppet *organiserad brottslighet*. Modellen innehåller bland annat kriterier om att det ska vara ett samarbete mellan fler än två personer, samarbetet ska

³³ Förenta nationernas konvention mot transnationell organiserad brottslighet, 15 november 2000, resolution 55/25, bilaga 1, artikel 5 och 6.

³⁴ Europeiska unionens gemensamma åtgärd 98/733/RIF av den 21 december 1998, EGT L 351, 29.12.1998 s. 1–3, som upphörde att gälla i och med ikraftträdandet av rådets direktiv 2008/841/RIF (se not 37 nedan).

³⁵ Förenta nationernas konvention mot transnationell organiserad brottslighet, 15 november 2000, resolution 55/25.

³⁶ Europeiska unionens gemensamma åtgärd 98/733/RIF av den 21 december 1998, EGT L 351, 29.12.1998 s. 1–3, s. 1 och Förenta nationernas konvention mot transnationell organiserad brottslighet, 15 november 2000, resolution 55/25, bilaga 1, artikel 1.

³⁷ Europaparlamentets och rådets direktiv 2008/841/RIF av den 24 oktober 2008 om kampen mot organiserad brottslighet, EGT L 300, 11.11.2008 s. 42–45.

sträcka sig över en viss tidsperiod, det ska finnas misstanke om allvarliga kriminella handlingar samt att de strävar efter vinning och/eller makt.

2.3 Kriminella nätverk

Brå bygger sin begreppsapparat på tidigare forskning om organiserad brottslighet samt en undersökning som behandlar Polismyndighetens bild av hur organiserad brottslighet ser ut i Sveriges tre största städer. Organiserad brottslighet blir ofta synonymt med ”gäng” och gängkriminaliteten vilket enligt Brå inte är önskvärt eftersom det finns skäl att lyfta fram den tydliga organisationen, strukturen, målbilderna och de olika funktionerna som ett kriminellt nätverk har. Däremot går det inte att förenkla till den grad att det endast är de utåtagerande *gängen* som bedriver vinstdrivande kriminell verksamhet i samhället, utan nätverken är ofta inte lika synliga.³⁸

I en rapport från Polismyndigheten används en definition som visar den bredd begreppet *kriminella nätverk* har. Definitionen lyder: ”*Med kriminella nätverk avses kriminellas aktörers samverkan i brott. Nätverken kan vara beständiga över tid eller tillfälliga. De skiljer sig även åt avseende organisationsgrad, hierarki och antal individer.*”³⁹

Gemensamt för de olika kriminella nätverken är att de bygger på ett utbrett samarbete mellan flera personer och att verksamheten bedrivs på ett vinstdrivande sätt. Däremot kan det skilja sig åt markant vad gäller till exempel hierarkier, strukturer, rekrytering, konflikter och tillgång till vapen.⁴⁰

Den vinstdrivande kriminella verksamheten som vanligtvis är grunden och målet med organiserad brottslighet bedrivs oftast inte av namngivna nätverk utan istället av tillfälligt sammansatta konstellationer som arbetar mot ett

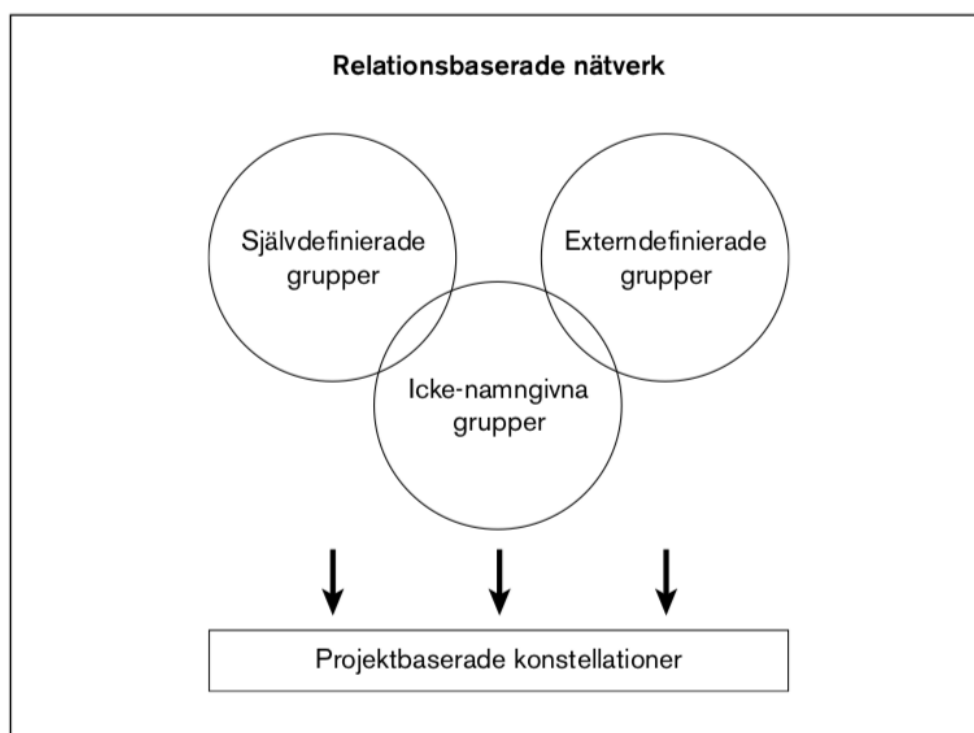
³⁸ Brå rapport 2016:12 s. 28.

³⁹ Polismyndigheten (2017a) s. 6.

⁴⁰ Brå rapport 2019:10 s. 2 och Brå rapport 2016:12 s. 20.

specifikt mål. Konstellationerna är sammansatta av personer från olika kriminella nätverk och det är i denna projektform som den brottsliga verksamheten ofta bedrivs.⁴¹

Figuren nedan visar hur de olika definierade kategorierna överlappar varandra. Gränsdragningen mellan olika typer av nätverk kan vara svårdefinierad och det kan vara svårt att se var det ena nätverket slutar och det andra börjar.

Figur 1: Hämtad från Brå 2016:12 s. 29.

2.3.1 Självdefinierade grupper

Ett typexempel på en självdefinierade grupp är mc-gäng men definitionen innefattar alla typer av kriminella grupper som har ett namn och krav på medlemskap. Denna typ av grupp har ofta symboler och andra kännetecken som signalerar exklusivitet, lojalitet, professionalism, sammanhållning inåt och makt utåt. Ofta förstärks tillförlitligheten genom att personer måste

⁴¹ Brå 2016:12 s. 28.

förtjäna ett medlemskap samt att gruppen har förhållningsregler bland medlemmarna.

Det mest centrala för självdefinierade grupper är att de har ett stort skrämselkapital vilket innebär ett kollektivt rykte om att bruka våld. Skrämselkapitalet har en stark koppling till gruppens symboler som ska fungera som en ständig påminnelse om att medlemmarna begår våldshandlingar eller hotar om dem.⁴² Nya grupper kan vara extra våldsamma för att bygga upp sitt skrämselkapital vilket kan förstärkas av hur medier skriver om brottsligheten.⁴³ De självdefinierade grupperna främjar även att man förvaltar skrämselkapitalet genom att nya medlemmar eller undergrupper kan få utföra riskfyllda uppdrag i syfte att förstärka skrämselkapitalet samtidigt som de meriterar sig.⁴⁴

Medlemskapet i en självdefinierande grupp fungerar ofta som en plattform för kriminella aktiviteter och medlemmarna kan ingå eller bilda projektbaserade konstellationer för att bedriva vinstdrivande kriminell verksamhet. Detta innebär att hela gruppen ofta inte är delaktig i samma brottsliga verksamhet, om det inte rör sig om konflikter med andra kriminella nätverk. Genom den självdefinierade gruppen har medlemmarna kriminella meriter och de kan dra fördel av gruppens rykte för att rekryteras in i vinstdrivande konstellationer.⁴⁵

Ofta präglas organisationen av ett hierarkiskt system där ledarna och de som är högst i hierarkin tjänar pengar på de som befinner sig längre ner. Medlemmar får ofta betala en inträdesavgift samt löpande månadsavgifter. Dessutom krävs det en större summa för att få lämna gänget. Medlemmar bötfälls om de begår misstag och förväntas begå brott i gruppens namn där brottsvinsten tillfaller ledarna.⁴⁶ Historiskt sett har det varit större konflikter

⁴² SOU 2021:68 s. 56.

⁴³ SOU 2021:68 s. 56; Brå 2016:12 s. 46 f. och Brå 2020:4 s. 12 f.

⁴⁴ Brå 2016:12 s. 33 f. och SOU 2021:68 s. 56.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Brå 2016:12 s. 33 f.

mellan olika mc-gäng när det uppkommit en ny aktör på marknaden och mycket grovt våld kan kopplas till denna typ av självdefinierade grupper. Däremot anses dessa grupper vara väldigt strukturerade eftersom våldsanvändningen sanktioneras på ledningsnivå för att väga vilka konsekvenser det tilltänkta våldet kan ge för gruppen i stort.⁴⁷

2.3.2 Externidentifierade grupper

Externidentifierade grupper definieras som grupper som internt inte identifierar sig med något namn, någon symbol eller attribut. Istället namnges de av Polismyndigheten och medierna. Vissa av dessa grupper kan ha en fast kärna medan andra inte har det. Det finns ett visst behov att i medierapporteringen kunna namnge utåtagerande grupper, eftersom de är synliga i samhället och ett namn förenklar förståelsen om nätverken. En intervjuperson vid Polismyndigheten i Göteborg framhöll att det ofta är dessa grupperingar som är det största hotet eftersom de inte är så starkt strukturerade och medlemmarna är lätta att ersätta.⁴⁸ Dessa grupper byggs ofta upp kring en eller flera tongivande aktörer och resterande personer är löst kopplat till gruppen utan något uttalat medlemskap. Dessa personer kan beskrivas som mer spontana och händelsestyrda vilket kan ha sin förklaring i den lösa organisationsformen. Beslut om våldsanvändning tas således på individnivå vilket kan göra att tröskeln till att använda våld är mycket låg. Dessutom kan dessa personer vara mer våldsbenägna eftersom det vid en uppkommen konflikt är svårt att backa undan utan att förlora trovärdighet och upprätthålla lojalitet mot gruppen.⁴⁹ Till denna typ av grupper tillhör de stadsdels- och förortsbaserade grupperna och vissa familje- och släktbaserade grupper.⁵⁰

⁴⁷ SOU 2021:68 s. 60; Brå 2016:12 s. 46 f och Brå 2020:4 s. 12 f.

⁴⁸ Brå 2016:12 s. 35 f.

⁴⁹ SOU 2021:68 s. 56 f.

⁵⁰ SOU 2021:68 s. 55.

Genom starka tongivande ledare kan det även uppkomma stora interna konflikter som grundar sig i dubbla lojaliteter och att ledarskap utmanas. Denna typ av interna konflikter kan utlösa dödligt våld.⁵¹

Enligt en rapport från Brå som baseras på intervjuer av personer med anknytning till områden som kännetecknas av ett socioekonomiskt utanförskap, premieras vänskap och gemensam historia framför gemensamma regler och symboler. Således blir det inga tydliga gränser som visar var ena gruppen slutar och den andra börjar och den kriminella miljön är snarare mer instabil än organiserad. Våldshandlingarna beskrivs som mer kopplade till individerna vilket gör det missvisande att avgränsa relationen mellan personerna till särskilda grupper.⁵²

Risken med att dessa grupper namnges externt är att de tillskrivs alla egenskaper som förknippas med de självidentifierande grupperna och att namnen fylls med innehåll från det man tidigare vet om annan organiserad brottslighet. Skrämselkapitalet för dessa grupper blir ofta mer flytande än för de självdefinierade grupperna då det är svårt att avgöra vilka individer som tillhör gruppen.⁵³

Ett namn för dessa grupperingar kan göra det lättare att specificera vad frågan rör, eftersom faran i ärenden mot lösa och diffusa nätverk inte indikerar samma allvarlighet som de namngivna grupperna.⁵⁴

2.3.3 Icke-namngivna grupper

De icke-namngivna grupperna definieras genom det lojalitetsband som finns mellan individerna. De har ofta en lösare struktur än de självdefinierade grupperna och personer som ingår i gruppen är ofta en del av flera icke-

⁵¹ SOU 2021:68 s. 60 f.; Brå 2020:4 s. 13 f.; Polismyndigheten (2017a) s. 10 och Polismyndigheten m.fl. (2019) s. 21 och 27.

⁵² Brå 2019:3 s. 7, 19 och 34 ff.

⁵³ Brå 2016:12 s. 35 f.

⁵⁴ Ibid.

namngivna grupper samtidigt. De icke-namngivna grupperna delas upp i tre typer för att lättare kunna få en överblick över den kriminella miljön. Dessa tre kategorier grundas på gemensamt ursprung och tidigare erfarenheter, gemensamt bostadsområde eller familjeband och släktskap.⁵⁵

Genom gemensamt ursprung och tidigare erfarenheter delar individerna en gemensam historia och gruppen kan uppstå som ett resultat av att personerna under en längre tid samarbetat i en projektbaserad konstellation. Gruppen kan även uppstå på grund av att de har ursprung och band till samma geografiska region, land eller ort vilket gör att de känner tillhörighet.⁵⁶

Ett gemensamt bostadsområde kan också utgöra en bas för ett kriminellt nätverk och individer kopplas samman genom den starka förankringen till området där de bor. Denna typ av nätverk är vanliga för ungdomar när kompisgäng bildas. Till dessa grupper sker det sällan någon aktiv rekrytering utan situationen är snarare så att nya personer gradvis kommer in i kriminaliteten eftersom de bor i ett visst område.⁵⁷ Dessa nätverk kan ibland även benämnas som *lokala kriminella nätverk* eller *territoriella nätverk*.⁵⁸

Starka familje- och släkttraditioner kan skapa strukturer, lojalitetsband och förtroende. Det rör sig inte ofta om kärnfamiljer eller nära släktingar utan grupperna sträcks långt ut och kan omfatta många personer.⁵⁹ Ibland används benämningen *kriminella klaner* för att visa att det rör sig om en stor skara personer. Personer kan sägas födas in i nätverken och får ökat ansvar ju äldre de blir. Ofta tilldelas dessa nätverk namn externt genom exempelvis media.⁶⁰ Våldsanvändning är ofta nära till hands för dessa grupper i syfte att upprätthålla heder och respekt. Denna typ av grupp upplevs ofta vara väldigt

⁵⁵ SOU 2021:68 s. 55 och Brå 2016:12 s. 36 f.

⁵⁶ Brå 2016:12 s. 36.

⁵⁷ SOU 2021:68 s. 56 och Brå 2016:12 s. 36.

⁵⁸ SOU 2021:68 s. 57.

⁵⁹ Brå 2016:12 s. 36.

⁶⁰ SOU 2021:68 s. 57 och Acta Publica, Rapport 2020:7.

strukturerade vilket kan innebära att de inte är lika snabba att ta till våld. Det beskrivs ibland som att de har en intern rättsordning där vissa personer fungerar som medlare i konflikter och förhandlar, och att parterna senare i processen kan ”frias” eller ”fällas”.⁶¹

2.3.4 Projektbaserade konstellationer

Projektbaserade konstellationer är nätverk som sätts ihop tillfälligt för att bedriva en viss vinstdrivande kriminell verksamhet. Genom ett gemensamt mål samarbetar nätverken både kort- och långsiktigt. Konstellationen består av flera kriminella aktörer med olika egenskaper och förmågor som passar projektet. Långt ifrån alla personer i projektet är yrkeskriminella då många personer kopplas in för att de känner varandra eller har kontakt med personer som känner till exempel ett tilltänkt offer. Det kan även vara personer som lånar ut lokaler, bilar och andra nödvändiga hjälpmedel utan att ställa följdfrågor, men till vardags har vanliga arbeten.⁶² En stor del av den organiserade brottsligheten begås idag utanför de organiserade nätverksstrukturerna vilket gör att kriminella personer kan röra sig mellan olika nätverk och vara kopplad till flera olika projektbaserade konstellationer samtidigt.⁶³

Förtroende och lojalitet är viktiga beståndsdelar i de projektbaserade konstellationerna. Personer som arbetar upp mycket förtroende får veta mer om projektet. För att bygga upp ett starkt förtroende är det även av yttersta vikt att vara tyst vid en eventuell brottsutredning och att personen rent allmänt uppträder diskret. Ju större förtroende, desto närmre koppling får man till projektledaren. Utifrån kompetens, kontakter och förmåga sätts krav på personerna som ingår i konstellationen. Personerna måste kunna genomföra sina uppgifter korrekt. De efterfrågade egenskaperna kan variera stort från projekt till projekt.⁶⁴

⁶¹ Brå 2020:4 s. 13 f.; Polismyndigheten m.fl. (2019) s. 21 och SOU 2021:68 s. 61 f.

⁶² Brå 2016:12 s. 30 ff.

⁶³ SOU 2021:68 s. 59 och Brå 2016:12 s. 21 och 127 f.

⁶⁴ Brå 2016:12 s. 31 f.

En villighet att ta risker är en egenskap som värderas högt. Personerna som tar de största riskerna är ofta personer utanför projektledarens eget nätverk och de anlitas specifikt för att ta sig an dessa riskfyllda uppgifter. Genom att rekrytera utomstående som inte har kontakt med huvudmännen och enbart känner till sin egen uppgift, får projektet en större intern säkerhet vilket är en stor anledning till att de grova brott som begås i sådan konstellation är svåra att klara upp.⁶⁵

2.3.5 Ett exempel från ett domstolsperspektiv: Vårbynätverket

Södertörns tingsrätts dom i mål B 3712-21, B 11907-20 och B 5660-21⁶⁶ innehöll detaljerade beskrivningar av hur Vårbynätverket var uppbyggt och vilka personer som spelat en avgörande roll för den kriminella verksamheten. Eftersom Brås:s kategorisering av kriminella nätverk ännu inte fått fäste i rättstillämpningen har domstolen inte definierat vilken typ av nätverk Vårbynätverket kan anses vara.

Tingsrätten har ansett det bevisat att det finns ett välorganiserat nätverk bestående av personer med koppling till förorterna Vårby, Vårberg och Alby utanför Stockholm, det så kallade Vårbynätverket. Nätverket har varit hierarkiskt uppbyggt med en tydlig ledare som trots sin bosättning utomlands, ensam beslutat över allt från nätverksmedlemmarna till nätverkets vapen, ammunition, narkotika och andra brottsliga verktyg. Ledaren har även förfogat över bilar och lägenheter som nyttjats inom den kriminella verksamheten och sammanlagt har det framgått det att det inte handlat om en löst sammansatt grupp.⁶⁷

⁶⁵ Brå rapport 2016:12 s. 32 f.

⁶⁶ Södertörn tingsrätt dom den 14 juli 2021 i mål B 3712-21, B 11907-20 och B 5660-21.

⁶⁷ A.a. s. 95 f.

Vårbynätverket har varit organiserat så att ledaren haft en *platschef* i Vårby samt tre andra *mellanchefer*. *Platschefen* och *mellancheferna* har i sin tur styrt över personer som beskrivs som *kaptener i fält* och längst ner i hierarkin har det funnits väldigt unga personer som beskrivs som *utförare* eller *soldater*.⁶⁸

Nätverket har finansierats genom medlemsavgifter och syftet har varit att driva en kriminell verksamhet där medlemmarna huvudsakligen försörjt sig på allvarlig brottslighet. Enligt tingsrätten syns nätverkets organisation, disciplin och ambitionsnivå på det utarbetade patrullsschemat som fanns och som tilldelade *mellancheferna* och *kaptenerna i fält* olika ansvarsområden för att se till att *soldaterna* utförde patrulleringen.⁶⁹

Det har inom Vårbynätverket funnits en tydlig struktur för hur ordergivning och delegering av uppgifter och uppdrag sett ut där ledaren främst kommunicerar med sin *platschef* och/eller *kaptener* som i sin tur har kommunicerat vidare. Det har i utredningen varit tydligt att ledaren inte ifrågasätts. Medlemmar som löd överordnade belönades och de som misskötte sig bestraffades. Det var tydligt att nätverkets ledare hade det sista ordet och bestämde.⁷⁰

Domen ger exempel på mord som planerats att utföras inom ett och samma nätverk och där ledaren använt sig av nätverkets medlemmar som lojalt följt och verkställt hans planer. Ledaren har noggrant planerat i detalj och projektet har sedan utförts av andra. Utmärkande har varit att ledaren direkt eller indirekt gett instruktioner samt senare fått återkoppling och rapporter om hur det gått. I detta fall har ledaren varit den som bestämt och ansvarat för operationen och medlemmarna har varit medvetna om planerna och bistått ledaren i de olika etapperna. Ledaren har varit direkt involverad i fallen det aktuella åtalet behandlat genom att ha lämnat instruktioner och

⁶⁸ Södertörn tingsrätt dom den 14 juli 2021 i mål B 3712-21, B 11907-20 och B 5660-21 s. 96.

⁶⁹ A.a. s. 96 f.

⁷⁰ A.a. s. 97.

direktiv till utförarna. Personen bistod även med råd, tips och instruktioner fram till dess att gärningarna ägde rum.⁷¹

2.4 Beställningsmord inom en projektbaserad konstellation

Svenska Dagbladet genomförde hösten 2021 en kartläggning över beställningsmord⁷² som visade att dödsjutningarna drivs allt mer i entreprenadform där den ena inte vet var den andre gör, vilket gör det extra svårt för Polismyndigheten att utreda brotten och hitta de personer i kedjan som kan lagföras.⁷³ Vanligt för beställningsmorden är att de läggs ut på kontrakt vilket innebär att det inte är en person inom det egna nätverket som utför gärningen.⁷⁴

Genom polisens inblick i krypterade kommunikationstjänsten ”Encrochat” kunde man få en bild över hur mord planeras, organiseras och genomförs inom de kriminella nätverken. Organisationen inom kriminella nätverk visade sig vara mer avancerad än vad man tidigare trott. Encrochat gav inblick i hur och i vilken utsträckning huvudmännen kan vara inblandade i beställningsmord.⁷⁵ Planeringen är omfattande och ofta rekryteras utomstående in i projektet, många unga får funktionen som *springpojkar*. Springpojkarerna anlitas för att utföra morden, köra flyktbil och spana på offret samt ordna fram gömställen eller sätta gps-sändare på offrets bil i spaningssyfte.⁷⁶

Kartläggningen visar att de kriminella är beroende av kommunikation för att genomföra brottsliga uppdrag som beställningsmord. Beställningsmorden

⁷¹ Södertörn tingsrätt dom den 14 juli 2021 i mål B 3712-21, B 11907-20 och B 5660-21 s. 98 f.

⁷² Sallinen, JP, ”Mord på entreprenad – två skyttar ökar chanserna”, Svenska Dagbladet (svd.se) 31.10.2021.

⁷³ A.a. s. 4 f.

⁷⁴ Brå rapport 2016:12 s. 71.

⁷⁵ Sallinen (2021) s. 2.

⁷⁶ A.a. s. 5 f.

sätter även fart på våldsspiralen och många mord har sin grund i narkotikamarknaden, hämnd eller att man dödar någon i förebyggande syfte.⁷⁷

Det hela börjar med personen som vill ha en annan person mördad, den så kallade *beställaren*. Det är inte ovanligt att beställaren har särskilda önskemål om hur mordet ska utföras. Beställaren anlitar i sin tur en *projektledare* för att samordna och organisera mordet. Projektledaren har ofta ett stort nätverk av olika medhjälpare som kan hjälpa till att hålla koll på det tilltänkta mordoffret. *Ombuden* kopplas sedan in för att bistå projektledaren, dessa träffar väldigt sällan projektledaren i person. Priset för hela entreprenaden har i kartläggningen visats sig vara allt mellan 100 000 och en miljon kronor och brukar fastställas innan ytterligare planer görs.⁷⁸

Beställaren och projektledaren är ofta personer inom nätverken som är högre upp i hierarkin än medhjälparna som befinner sig längre ner.⁷⁹ Linda H Staaf, chef för Nationella operativa avdelningens underrättelseenhet, kallar dessa för *överlöpare* men på gatan kallas de ofta för *goare*. Detta är bland annat personer som känner offret, ibland vänner, som hjälper till att locka ut personen till en viss plats där skyttarna sedan finns.⁸⁰ Vid denna typ av beställningsmord är det vanligt att våldsanvändningen delegeras till personer längre ner i hierarkin och långt bort från beställaren i kedjan av involverade personer.⁸¹ Genom att våldsanvändningen verkställs av yngre utövare försvåras även lagföringen av de inblandade, vilket också är syftet från de kriminellas sida som framgick av kommunikationen i Encrochat.⁸²

⁷⁷ Sallinen (2021) s. 6.

⁷⁸ A.a. s. 3.

⁷⁹ A.a. s. 5.

⁸⁰ A.a. s. 4 f.

⁸¹ Brå 2016:12 s. 77 ff. och Polismyndigheten m.fl. (2019) s. 21.

⁸² Polismyndigheten (2021) s. 14.

2.5 Problematiken kring organiserad brottslighet

Ett identifierat problem rörande den organiserade brottsligheten är att de kriminella gängen genom den löpande kriminella, vinstbringande verksamheten skapar förutsättningar att bygga upp kunskap och ekonomiska och personella resurser som gör att brottsligheten kan fortgå och utvecklas över tid.⁸³ De kriminella nätverkens främsta syfte är att tjäna pengar vilket gör att verksamheten byggs på affärsmässiga grunder.⁸⁴ Nätverken bygger upp ett stort kapital genom brott där vinsterna sedan används och återinvesteras i den brottsliga verksamheten som då kan fortlöpa och växa. Att skydda verksamheten och den ekonomiska vinningen blir av yttersta vikt och skyddet säkerställs genom våldshandlingar eller hot om våld. Våldsanvändningen bygger dessutom upp ett våldskapital hos gruppen som i ett senare skede används för att förenkla den brottsliga verksamheten. Den brottsliga verksamheten underlättas eftersom våldskapitalet kan användas för utpressning och otillbörlig påverkan för att tjäna pengar och skydda verksamheten.⁸⁵ Våldskapitalet är starkt förknippat med skrämselkapitalet vilket handlar om hur rädd utomstående anses vara för nätverket. Skrämselkapitalet kan kopplas till personer som ingår i en grupp eller ett nätverk och kan liknas vid ett företags varumärke och gör att det finns specifika egenskaper som kopplas till nätverket.⁸⁶ Skrämselkapitalet spelar en central roll för den vinstdrivande kriminella verksamheten.⁸⁷

Våldsfrekvensen inom den kriminella miljön har gjort att benägenheten att begå våldsbrott blivit större. Ökningen av grova våldshandlingar kan ha en förklaring i att det i den kriminella miljön finns en uppfattning om att det är lättare att ”komma undan” med den typen av brott än det tidigare har varit. Framförallt mord när kriminella aktörer är inblandade är väldigt svåra att

⁸³ SOU 2014:63 s. 65 ff.

⁸⁴ Brå Idéskrift nr 18 s. 32 f.

⁸⁵ SOU 2014:63 s. 65 ff. och Brå Idéskrift nr 18 s. 32.

⁸⁶ Brå 2016:12 s. 9 f.

⁸⁷ A.a. s. 37 f.

klara upp på grund av kriminellas förhållningssätt till polis och rättsväsendet. Många är tysta och vägrar samarbeta.⁸⁸

Resurser i form av kapital, kompetens, status, kontakter och våldskapital kan även medföra att brottsligheten kan leta sig in till det legala samhället.⁸⁹ Inte bara genom otillbörlig påverkan och hot, utan genom att löpande affärer genomförs med verksamheter inom den legala marknaden. Legala företag kan också etableras eller tas över i syfte att användas som brottsverktyg vilket får som resultat att gränsen mellan den legala och illegala marknaden suddas ut. En större acceptans för att köpa varor eller tjänster från kriminella gör att det skapas ytterligare förutsättningar för den kriminella verksamheten att fortgå och växa.⁹⁰

Ur grupperspektivet kan orsaken till konflikter vara både interna och externa och relateras både till specifika individer och till gruppen som helhet. Våldsutvecklingen de senaste åren har ofta koppling till konflikter i och mellan sådana löst sammansatta grupperingar som avses i avsnitt 2.3.2 och 2.3.3.⁹¹ Tröskeln för att använda skjutvapen i syfte att döda har blivit lägre. I mer löst sammansatta grupper tas beslut om våldsanvändning ofta av personer högre upp i hierarkin. Utförandet av våldet delegeras nedåt i hierarkin för att öka avståndet mellan uppdragsgivare och gärningsman i syfte att försvåra lagföring.⁹² Samtidigt kan även vissa beslut om våldsanvändning tas på individnivå, på grund av en ökad våldsmentalitet, eftersom grupperna inte har samma beslutsstruktur som de självdefinierade grupperna. På så sätt kan beslutet att använda våld tas relativt fort, till skillnad från en självdefinierad grupp där det görs noggranna konsekvensanalyser av situationen innan våld blir aktuellt.⁹³

⁸⁸ Brå 2016:12 s. 71 f.

⁸⁹ Brå Idéskrift nr 18 s. 35.

⁹⁰ A.a. s. 67 f.

⁹¹ Polismyndigheten (2017b) s. 26 f. och Polismyndigheten (2019) s. 11.

⁹² Brå 2016:12 s. 77; Polismyndigheten m.fl. (2019) s. 21 och Polismyndigheten (2021) s. 14.

⁹³ Brå 2016:12 s. 67 ff.; Brå 2020:4 s. 15 och Polismyndigheten (2017b) s. 25.

3 Gärningsmannaskap och medverkan

3.1 Inledande anmärkningar

Detta kapitel utreder gällande rätt angående gärningsmannaskap och medverkansansvar i svensk rätt. Därefter förklaras medverkansläran genom en grundläggande inledning och sedan fördjupning i medverkansobjektet och medverkansgärningen. Avsnittet avslutas med några särskilda anmärkningar angående anstiftan och medhjälp. Utgångspunkt tas i det brottsbegrepp som presenteras i *Kriminalrättens grunder*⁹⁴ för att sedan fördjupa utredningen av gällande rätt i de objektiva rekvisiten för straffansvar.

Ett brott är enligt 1 kap. 1 § BrB en gärning för vilket straff är föreskrivet och straffen är böter eller fängelse enligt 1 kap. 3 § BrB. Brottsbalken innehåller i sin tur en mängd bestämmelser med gärningar som är belagda med straff. Straffbestämmelserna innehåller många nödvändiga förutsättningar för ansvar, men dessa är inte tillräckliga för straffansvar.⁹⁵ Läran om straffrättens allmänna del kan sägas vara läran om vilka andra förutsättningar, än de villkor som ställs upp i straffbestämmelserna, som krävs för att ett brott ska anses begånget. Genom att konstruera ett brottsbegrepp kan de enskilda straffbestämmelserna fyllas ut. Läran hjälper till att systematisera de relevanta frågeställningarna som är avgörande för att kunna fastställa straffansvar.⁹⁶

⁹⁴ Asp, Ulväng & Jareborg (2013).

⁹⁵ Ulväng (2013) s. 193.

⁹⁶ Svensson (2016) s. 129 f.

3.2 Brottsbegreppet

Vid genomgången av gärningsmannskapet och medverkansläran tas utgångspunkt i Petter Asps, Magnus Ulvängs och Nils Jareborgs systematik och brottsbegreppets uppbyggnad. Det finns två huvudtyper av brottsförutsättningar för att bedöma om ett brott har begåtts. Det är *rekvisit för otillåten gärning* och *rekvisit för personligt ansvar*. *Rekvisit för personligt ansvar* ligger utanför uppsatsens syfte och kommer endast behandlas kort för att få en helhetsbild av medverkansansvaret. *Rekvisit för otillåten gärning* innefattar en bedömning i två steg. Det krävs att gärningen är *brottsbeskrivningsenlig* samt att det inte föreligger några *rättfärdigande omständigheter*.⁹⁷

Brottsbeskrivningsenligheten innefattar en bedömning för att avgöra om gärningsmannen utfört en kontrollerad gärning. Genom, eller med hjälp av, denna kontrollerade gärning ska gärningsmannen ha utfört något som kan beskrivas med en brottsbestämmelse. Här innefattas även de osjälvständiga brottsformerna, t.ex. medverkansreglerna i 23 kap. 4 § BrB⁹⁸. Asp, Ulväng och Jareborg skiljer på kontrollerade handlingar som har en kontrollerad följd och de kontrollerade handlingar som inte har en kontrollerad följd. Båda situationerna är straffbara men i det senare måste gärningsculpa konstateras. Det innebär att gärningen har sin grund i en kontrollerad gärning från gärningsmannens sida, men gärningsmannen har varit oaktsam i förhållande till en följd som han eller hon inte kunde kontrollera fullt ut.⁹⁹

Ett vedertaget alternativ till Asps, Ulvängs och Jareborgs brottsbegrepp presenteras av Madeleine Leijonhufvud, Suzanne Wennberg och Jack Ågren som utgår från ett tredelat brottsbegrepp. De delar in brottsbegreppet i brottets objektiva sida, brottets subjektiva sida och allmänna ansvarsfrihetsgrunder. Det tredelade brottsbegreppet är dock mycket

⁹⁷ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 58 f.

⁹⁸ Se vidare avsnitt 3.5.3 om hur medverkansgärningen består av en bedömning enligt 23 kap. 4 § BrB och en brottsbestämmelse.

⁹⁹ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 61 f; Jareborg (1994) s. 50 och Jareborg (2001) s. 204.

kortfattat beskrivet varför Asps, Ulvängs och Jareborgs konstruktion passar sig bättre för en uppsats som fördjupas i medverkansläran, främst eftersom uppbyggnaden av medverkansobjektet¹⁰⁰ kräver att det skiljs mellan rättfärdigande och ursäktande omständigheter.¹⁰¹

3.3 Medverkansbestämmelsen i brottsbalken

23 kap. 4 § BrB lyder:

Ansvar som i denna balk är föreskrivet för viss gärning skall ådömas inte bara den som utfört gärningen utan även annan som främjat denna med råd eller dåd. Detsamma skall gälla beträffande i annan lag eller författning straffbelagd gärning, för vilken fängelse är föreskrivet.

Den som inte är att anse som gärningsman döms, om han har förmått annan till utförandet, för anstiftan av brottet och annars för medhjälp till det.

Varje medverkande bedöms efter det uppsåt eller den oaktsamhet som ligger honom till last. Ansvar som är föreskrivet för gärning av syssloman, gäldenär eller annan i särskild ställning skall ådömas även den som tillsammans med honom medverkat till gärningen.

Vad som sägs i denna paragraf skall inte gälla, om något annat följer av vad för särskilda fall är föreskrivet.

I svensk rätt finns det allmänna regler om medverkansansvar. Skillnaden mellan nuvarande regelverk och tidigare bestämmelser angående medverkan är att det idag är möjligt att tillskriva straffansvar i form av medverkan när en annan person begått en otillåten gärning. Däremot krävs det inte att gärningspersonen begått ett brott eller att gärningen är straffbar.¹⁰² Ivar Strahl beskriver medverkansansvaret som återfinns i 23 kap. 4 § BrB som att kriminaliseringen enligt straffbuden utsträcks genom att omfatta flera deltagare i ett händelseförlopp som ensamma inte uppfyller rekvisiten för

¹⁰⁰ Se avsnitt 3.5.2 för en djupgående förklaring av medverkansobjektet.

¹⁰¹ Leijonhufvud, Wennberg & Ågren (2015) kap. 3 och 4; Strahl (1976) och Svensson (2016) s. 132 f.

¹⁰² Jareborg (1994) s. 100.

straffbarhet enskilt.¹⁰³ Kretsen av personer som kan fällas till ansvar vidgas och straffansvaret begränsas inte endast till de som utfört gärningen.¹⁰⁴ Enligt 23 kap. 4 § BrB ska ansvar ådömas den som utfört gärningen samt de som främjat denna med råd eller dåd. Tidigare existerande nödvändiga koppling mellan gärningen och medverkandet är upphävt och varje person som är inblandad är självständigt straffbar och oberoende av om någon annan gjort sig skyldig till ansvar.¹⁰⁵

Första steget i en utredning är således att skilja *gärningspersonerna* från andra *medverkande* vilket görs med utgångspunkt i de enskilda straffbestämmelserna för att avgöra vem som ensamt uppfyller rekvisiten och inte.¹⁰⁶

Efterföljande kapitel utformas efter den struktur som Leijonhufvud, Wennberg och Ågren ställer upp¹⁰⁷:

1. Skilj personen/erna som är/är att anse som gärningsman/medgärningsman från övriga medverkande
2. Konkretisera medverkansobjektet¹⁰⁸
3. Konkretisera medverkansgärningen¹⁰⁹
4. (Subjektiv prövning)

3.4 Gärningsmannaskap

3.4.1 Inledande anmärkningar

Följande avsnitt syftar till att utreda hur gärningsmannen skiljer sig från övriga medverkande samt beskriva olika typer av gärningsmannaskap som existerar i svensk rätt. Framställningen ska ge läsaren en bild över vilka

¹⁰³ Strahl (1976) s. 241.

¹⁰⁴ Leijonhufvud, Wennberg & Ågren (2015) s. 149.

¹⁰⁵ Strahl (1976) s. 243.

¹⁰⁶ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 432.

¹⁰⁷ Leijonhufvud, Wennberg & Ågren (2015) s. 151.

¹⁰⁸ Se avsnitt 3.5.2.

¹⁰⁹ Se avsnitt 3.5.3.

situationer där en person kan tillskrivas ansvar i gärningsmannaskap i strikt mening, när det är fråga om medgärningsmannaskap samt när gärningsmannaskapet utvidgas och en medverkande kan *anses* vara gärningsman.

I svensk rätt finns ingen legaldefinition av begreppet *gärningsmannaskap* utan det ansågs i förarbetena till brottsbalken att det bör lämnas till rättstillämparen att precisera innebörden med ledning av de särskilda brottsbestämmelserna.¹¹⁰ Den person som uppfyller alla brottsrekvisit är att anse som gärningsman. Flera personer kan vara *gärningsmän i strikt mening* vilket innebär att en eller flera personer parallellt uppfyller rekvisiten i en brottsbestämmelse.¹¹¹

Gärningsmannaskapets förhållande till medverkan framgår av 23 kap. 4 § andra stycket BrB genom att en person som utfört gärningen eller annars är att anse som gärningsman döms som gärningsman. Det görs skillnad på *den som utfört gärningen* och *den som främjat gärningen* vilket definieras som gärningsman respektive medverkande *i strikt mening*, eller så kallat formellt gärningsmannaskap. Den som inte är gärningsman i denna mening är istället medverkande genom att ha främjat gärningen men inte direkt varit med vid utförandet. Ordet *medverkande* har i bestämmelsen en vid mening som gör att även gärningsmannen anses vara medverkande.¹¹² Däremot när medverkansläran diskuteras i doktrin brukar det talas om *medverkande i strikt mening* vilket endast omfattar anstiftan och medhjälp, inte gärningsmannaskap.¹¹³

¹¹⁰ SOU 1944:69 s. 92 f.

¹¹¹ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 433 och s. 446 f. Mer om detta i avsnitt 3.4.3.

¹¹² Jareborg (1994) s. 105 f. och NJA 2012 s. 826 p. 13.

¹¹³ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 425 f. I denna uppsats används begreppen *gärningsman* och *medverkande* i strikt mening (när inget annat anges) och den som inte är gärningsman är således medverkande.

3.4.2 Ett utvidgat gärningsmannaskap

Gränsen för vad som räknas som gärningsmannaskap kan i vissa fall utvidgas och omfatta en person som inte är gärningsman i strikt mening och inte konkret uppfyller alla rekvisit i en brottsbestämmelse.¹¹⁴

Konstruktionen av 23 kap. 4 § BrB gör det möjligt för domstolen att omrubricera en främjare till gärningsman, eller tvärt om.¹¹⁵ Det krävs att den medverkande har haft en sådan del i brottets förverkligande att det är naturligt att betrakta honom som gärningsman. I vissa fall kan man alltså anse att en person ändå ska ses som gärningsman, utan att personen är gärningsman i strikt mening.¹¹⁶ I praxis uttrycks det utvidgade gärningsmannaskapet som att personen i fråga *medverkat i sådan mån att han ska dömas såsom gärningsman*.¹¹⁷ Det krävs att den medverkande spelat en central roll i förverkligandet av den otillåtna gärningen.¹¹⁸

Av förarbetena till brottsbalken framgår det att det ofta krävs att den medverkande deltagit i gärningen för att kunna straffas som gärningsman. Det framgår dock att en person ska kunna anses vara gärningsman, trots att han inte medverkat i gärningen, om *det ter sig naturligt*.¹¹⁹ En förutsättning för detta är att personen ”på grund av sin ställning till brottet framstår som närmast att svara för detta”.¹²⁰ Det innebär alltså att den som står närmast brottet och den som utför brottet nödvändigtvis inte behöver vara samma person.¹²¹ Sådana fall skulle varit situationer av kvalificerad anstiftan där gärningsmannen är direkt underordnad anstiftaren.¹²² Straffbestämmelserna ger i många fall utrymme att döma fler än en person som gärningsman, även i situationer där den ene anstiftat den andres gärning.¹²³ Ofta döms en

¹¹⁴ SOU 1996:185 s. 179.

¹¹⁵ Svensson (2016) s. 261.

¹¹⁶ SOU 1996:185 s. 179.

¹¹⁷ Se bl.a. NJA 1966 s. 299.

¹¹⁸ Se bl.a. NJA 1997 s. 507; NJA 2006 s. 535 och NJA 1982 s. 525 där en person planlagt narkotikasmuggling men inte själv fysiskt medverkat vid smugglingen, dömdes såsom gärningsman.

¹¹⁹ SOU 1944:69 s. 92 f.

¹²⁰ NJA 1982 s. 525.

¹²¹ Svensson (2016) s. 263.

¹²² SOU 1996:185 s. 180 och NJA 1982 s. 525 som citeras i fotnot 118 ovan.

¹²³ Se bl.a. NJA 1978 s. 139.

främjare som gärningsman om han haft ställning som specialsubjekt eller varit överordnad den som utfört gärningen.¹²⁴

En medverkande kan alltid tillskrivas ansvar som gärningsman om han uppfyller förutsättningarna för ansvar enligt en straffbestämmelse. I dessa fall ter det sig onödigt att åberopa 23 kap. 4 § BrB eftersom ansvar redan stadgas. Det som utvidgas är att personen i fråga tillskrivs straffansvar som gärningsman genom tillämpning av 23 kap. 4 § BrB, trots att han inte konkret uppfyllt rekvisiten i en straffbestämmelse. Genom 23 kap. 4 § BrB är personen att *anse som gärningsman* och ska således dömas som *gärningsman*.¹²⁵

I praxis läggs det vikt vid personens tidsmässiga och fysiska närvaro och det spelar därför roll om en medverkande är på samma fysiska plats när den otillåtna gärningen äger rum. Aktivitetsgraden betonas starkt men tycks även utgå från en helhetsbedömning vilket gör att ett mer aktivt främjande kan vara tillräckligt, även om det föreligger brist i det tidsmässiga sambandet.¹²⁶

En form av utvidgat gärningsmannaskap kallas för medelbart gärningsmannaskap vilket är en lära som utvecklats i praxis och doktrin som innebär att den egentliga upphovsmannen bakom brottet döms som gärningsman.¹²⁷ Detta resultat är önskvärt eftersom den som faktiskt utfört gärningen endast fungerat som ett näst intill viljelöst objekt eller redskap i anstiftarens händer.¹²⁸ Det kan även vara situationer där den som utför handlingen är i beroendeställning eller förmåddes till gärningen genom hot eller våld.¹²⁹ Det rör sig alltså om bristande insikt och tvång mot den handlande. Denna form av gärningsmannaskap är mindre relevant idag

¹²⁴ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 446.

¹²⁵ Strahl (1976) s. 248.

¹²⁶ Södergård Åkesson (2016/17) s. 268; NJA 2006 s. 535; NJA 1992 s. 474 och NJA 2002 s. 289. HD tar i de tre rättsfallen fasta på antingen en fysisk närvaro eller ett aktivt främjande, vilket visar att aktivitetsgraden kan bedömas på olika sätt.

¹²⁷ Leijonhufvud, Wennberg & Ågren (2015) s. 152.

¹²⁸ SOU 1996:185 s. 181.

¹²⁹ Jareborg (1994) s. 114 f.

eftersom medverkan nu är en självständig ansvarsform och det krävs inte längre att gärningsmannen fälls till ansvar för ett brott för att kunna tillskriva medverkande straffrättsligt ansvar. Dessutom ger straffbestämmelserna ofta uttryck för att kunna klassificera två personer som gärningsmän trots att den ena mer formellt sett fungerat som anstiftare.¹³⁰ Det rör sig i viss mån om konverterat gärningsmannaskap eftersom anstiftaren döms som gärningsman och den som utfört gärningen bär ansvar som medverkande.¹³¹

Kritik mot ett allt för utvidgat gärningsmannaskap framförs av Thommy Södergård Åkesson som menar att gränsen mellan gärningsmannaskap och medverkan blir otydlig.¹³² Konstruktionen kan även kritiseras ur en rättssäkerhetssynpunkt eftersom den inte är lagfäst.¹³³

3.4.3 Medgärningsmannaskap

Ansvarsformen *medgärningsmannaskap* framgår inte uttryckligen av lagtext utan är istället utvecklad i praxis och doktrin¹³⁴. Begreppet *medgärningsmannaskap* används dock inte i den praxis som finns på området utan istället används formuleringar som utgår från att två eller flera personer agerat *tillsammans och i samförstånd* eller *gemensamt och i samråd*.¹³⁵ Uttrycket ”samförstånd” används eftersom det inte krävs någon uttrycklig överenskommelse mellan inblandade gärningspersoner.¹³⁶

Genom ansvarsformen *medgärningsmannaskap* kan flera personer vara gärningsmän. När det i straffbestämmelserna står ”den som” ska detta även tolkas som ”de som” samt att de utfört gärningen som beskrivs tillsammans.¹³⁷ Dessa personer döms då som gärningsmän i strikt mening

¹³⁰ SOU 1996:185 s. 181.

¹³¹ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 449.

¹³² Södergård Åkesson (2016/17) s. 263 f.

¹³³ Herlitz (1996/97) s. 278 och 302 f.

¹³⁴ Se exempelvis Jareborg (1994) s. 106 och Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 432 ff.

¹³⁵ Se exempelvis NJA 1980 s. 606, NJA 2011 s. 89 och NJA 2013 s. 1155.

¹³⁶ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 432 f.

¹³⁷ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 432 f.

eftersom att de tillsammans uppfyller alla rekvisit i en brottsbestämmelse. Det centrala i denna särskilda form av gärningsmannaskap är att flera personer begår en gemensam gärning i samverkan.¹³⁸ Typexemplet för medgärningsmannaskap är ett misshandelsfall¹³⁹ där flera personer misshandlar en person och det inte går att utreda vilka av gärningspersonerna som utdelat vilka slag eller orsakat vilka skador.¹⁴⁰ Kausaliteten bedöms utifrån det gemensamma handlandet och det behöver inte styrkas vems handlande som orsakat vilken effekt. Kravet för det *ordinära medgärningsmannaskapet* är att kravet på att ha deltagit i brottets utförande är uppfyllt. Det är således inte nödvändigt att de inblandade utför likartade handlingar eller varit lika aktiva.¹⁴¹

I NJA 2002 s. 489 dömdes flera personer för att de tillsammans och i samförstånd *främjat* ett våldsamt upplopp. De hade alla deltagit i en verksamhet som främjade brottet och men det inte gick att kartlägga vad var och en gjort i detalj. HD ansåg att det var tillräckligt att det var utrett att alla personer visste vad verksamheten hade som syfte samt var införstådda med vad de skulle göra. Denna dom kritiserades bland annat av Wennberg som menar att domskälen endast förs på gruppnivå vilket är allt för enkelt och bekvämt och ger upphov till tankefel.¹⁴²

Det finns enligt Ågren även en typ av utvidgad medgärningsmannaskap där en person inte kan sägas ha deltagit i brottets utförande, utan snarare främjat den på ett sådant sätt att han är att anse som medgärningsman.¹⁴³ Ågrens ståndpunkt styrks av NJA 1992 s. 474 där två personer dömdes i medgärningsmannaskap för dråp eftersom något allvarligare våld inte kunde styrkas från en av personerna. HD ansåg dock att det var utrett att han deltagit i brottets utförande.¹⁴⁴ HD har däremot gett uttryck för viss

¹³⁸ SOU 1996:185 s. 181.

¹³⁹ Se bl.a. NJA 1980 s. 606.

¹⁴⁰ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 432 f.

¹⁴¹ Leijonhufvud, Wennberg & Ågren (2015) s. 152 f.

¹⁴² Wennberg (2002/03) s. 604 ff.

¹⁴³ Leijonhufvud, Wennberg & Ågren (2015) s. 153 f.

¹⁴⁴ NJA 1992 s. 474, se sida 482 f. för HD:s bedömning.

återhållsamhet för utvidgat medgärningsmannaskap i NJA 2006 s. 535 där två personer åtalades för att ha begått ett grovt rån tillsammans och i samråd med andra personer. HD menade att det inte var utrett att båda personerna deltagit vid utförandet av brottet. Dessutom var det utrett att ingen av personerna haft en särskild ställning i förhållande till de andra. HD ansåg att de inte kunde betraktas som gärningsmän.¹⁴⁵

För att kunna tillskriva ansvar för medgärningsmannaskap krävs det att det kan styrkas faktiskt deltagande i brottets utförande eller att personen *genom främjande är att anse som medgärningsman*. Vid oklarheter ska det mest gynnsamma för den tilltalade väljas.¹⁴⁶ I det så kallade Lindomefallet kunde det inte styrkas att en av de två tilltalade utfört mordet utan den andras inblandning och vetskap. Detta gjorde att domstolen friade båda personerna.¹⁴⁷ Medgärningsmannaskapet har kritiserats av bland annat Wennberg som menar att bevisningen förs på en gruppnivå snarare än på individnivå, vilket blir problematiskt eftersom det krävs vetskap om vad en person faktiskt har gjort för att kunna tillskriva han straffrättsligt ansvar.¹⁴⁸ Södergård Åkesson lyfter även att användandet av ett utvidgat medgärningsmannaskap i praktiken används som ett sätt att kringgå bevisvårigheter, vilket strider mot oskuldspresumtionen. Personer som döms i ett utvidgat medgärningsmannaskap är således inte oskyldiga tills motsatsen bevisats, utan endast oskyldiga till dess att det visats att minst en av de närvarande begått en otillåten gärning.¹⁴⁹ Kritiken grundar sig också i att ett utvidgat medgärningsmannaskap strider mot principen *in dubio pro reo* och att domstolen vid tveksamheter ska välja det som är mest förmånligt för den tilltalade.¹⁵⁰

¹⁴⁵ NJA 2006 s. 535, se sida 558 ff. för HD:s bedömning samt Wennberg (2002/03) s. 592 f. och 602 f.

¹⁴⁶ Leijonhufvud, Wennberg & Ågren (2015) s. 154. Se principen om *in dubio pro reo* i Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) s. 150 ff.

¹⁴⁷ Se RH 1991:51.

¹⁴⁸ Wennberg (2002/03) s. 602.

¹⁴⁹ Södergård Åkesson (2016/17) s. 269 f. Liknande ståndpunkt lyfts i Wennberg (2002/03).

¹⁵⁰ Södergård Åkesson (2016/17) s. 264.

3.5 Medverkansansvar

3.5.1 Inledande anmärkningar

För att brottsbeskrivningsenlig medverkan ska föreligga krävs det att den medverkande *främjat någon annans otillåtna gärning*. Med andra ord måste det finnas en annan person som utfört en gärning beskriven i en straffbestämmelse. För ansvar enligt medverkansläran finns det inte krav på att någon annan gärningsperson döms eller att någon annan gärningsperson ens hittas. Avgörande för medverkansansvaret är att det går att visa att en brottsbeskrivningsenlig gärning föreligger och att denna inte varit rättfärdigad¹⁵¹.¹⁵² Svensson framför argument om nödvändigheten att skilja gärningsmannskapet från främjande, främst eftersom straffbestämmelserna är utformade så att det är en person som gör något och de är uppbyggda kring verb. För att ett främjande juridiskt sett ska kunna föreligga måste det finnas något att främja, vilket alltid har sin grund i en straffbestämmelse. Det måste alltså finnas något att medverka till. Gärningsmannskapet innebär att någon gör något straffbelagt medan ett främjande innebär att främja något straffbelagt någon annan gjort.¹⁵³ Ett främjande kan antingen bestå av råd (psykisk påverkan) eller dåd (fysisk påverkan).¹⁵⁴

3.5.2 Medverkansobjekt

Efter att ha delat upp *gärningsmän* och *medverkande* (i strikt mening) behöver man undersöka vilka otillåtna gärningar *gärningsmannen* begått. Ansvaret för medverkan beror på vad gärningsmannen faktiskt gör. Medverkansobjektet beror således på om gärningsmannen följer uppmaningen, använder det tillhandahållna hjälpmedlet eller om personen misslyckas eller lyckas med uppgiften.¹⁵⁵

¹⁵¹ Jareborg talar om frånvaron av rättfärdigande omständigheter. Se tidigare avsnitt 3.2 om brottsbegreppet.

¹⁵² Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 429 f.

¹⁵³ Svensson (2016) s. 148 f.

¹⁵⁴ Bäcklund m.fl., *Brottsbalken* (1 december 2021, JUNO) kommentar till 23 kap. 4 § BrB.

¹⁵⁵ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 430 och 435 ff.

För att en person ska kunna tillskrivas ansvar för medverkan till ett brott krävs det att en annan person utfört en brottsbeskrivningsenlig gärning som den medverkande främjat. Denna gärning ska vara en konkret handling eller underlåtenhet och inte endast en gärningstyp. En fråga för domstolen att avgöra är då i vilken mån denna gärning är ett *medverkansobjekt*, alltså en gärning till vilket man kan medverka.¹⁵⁶

För att konstruera medverkansobjektet tar man utgångspunkt i en enskild straffbestämmelse för att se om det finns någon eller några som gjort det som finns beskrivet i bestämmelsen.¹⁵⁷ Det ska röra sig om en gärning som är utförd av någon annan än främjaren.¹⁵⁸ Det är först om så är fallet som det kan bli tal om ett främjande.¹⁵⁹ Denna bedömning sker enligt brottsbegreppet under brottsbeskrivningsenlighet.¹⁶⁰ Erik Svensson är av åsikten att främjande förutsätter förekomsten av gärningmannaskap.¹⁶¹ Strahl är däremot av en annan åsikt och menar att konstruktionen av medverkansobjekt inte är nödvändig eftersom flera personer tillsammans kan skapa ett medverkansobjekt genom att alla medverkande gemensamt åstadkommer något som är att anse som ett brott.¹⁶²

I doktrin diskuteras oftast *omständigheter av objektiv eller generell betydelse* vilket innebär omständigheter som hänför sig till medverkansobjektet.¹⁶³ Omständigheterna är kopplade till den otillåtna gärningen och om gärningen objektivt sett kommit till stånd. Dessa omständigheter sätter den yttersta ramen för medverkansansvaret.¹⁶⁴ Medverkansobjektet omfattar både den otillåtna gärningen och frånvaron av en objektiv ansvarsfrihetsgrund.¹⁶⁵ För att återkoppla till brottsbegreppet

¹⁵⁶ Jareborg (1994) s. 107.

¹⁵⁷ Svensson (2016) s. 149 ff.

¹⁵⁸ A.a. s. 41 f.

¹⁵⁹ A.a. s. 149 ff.

¹⁶⁰ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) 61 f. och Jareborg (1994) s. 50.

¹⁶¹ Svensson (2016) s. 149 ff.

¹⁶² Strahl (1943) s. 32.

¹⁶³ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 435.

¹⁶⁴ Zila, Brottsbalk (1962:700) 23 kap. 4 §, Lexino (24 augusti 2020, JUNO) och Jareborg (1994) s. 110.

¹⁶⁵ Leijonhufvud, Wennberg & Ågren (2015) s. 155.

omfattar medverkansobjektet båda delarna av *rekvisiten för otillåten gärning*. Medverkansgärningen är synonymt med begreppen ”huvudgärningen” eller ”huvudbrottet”.¹⁶⁶ Viktigt i sammanhanget är att medverkansansvaret inte är bundet av om ett brott¹⁶⁷ har begåtts utan det bygger på utförandet av en otillåten gärning.¹⁶⁸

Omständigheter av objektiv betydelse avser vissa rekvisit som inte behöver vara uppfyllda av den medverkande själv. Det räcker i dessa situationer med att någon av de medverkande uppfyller rekvisitet, för att det ska ligga medverkanden till last.¹⁶⁹ Detta är situationer där medverkansobjektet kan utvidgas och medverkanden läggs objektiva omständigheter till last, som den medverkande själv inte uppfyllt.¹⁷⁰ Exempel på detta är när egenskapen av specialsubjekt eller ett överskjutande uppsåtsrekvisit hämtas från en annan medverkande.¹⁷¹

Gärningarna som kan bli medverkansobjekt måste vara otillåtna och uppfylla kraven i en enskild straffbestämmelse och gärningarna får inte heller vara tillåtna med stöd av en undantagsregel. Detta innebär att gärningen måste vara brottsbeskrivningsenlig samt att det inte får föreligga några rättfärdigande omständigheter. Bristande uppsåt, oaktsamhet eller en ursäktande undantagsregel spelar dock ingen roll för medverkansobjektet på grund av dess subjektiva karaktär.¹⁷² Det är tillräckligt att den beskrivna gärningen rent objektivt sett har blivit förverkligad.¹⁷³

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Se tidigare avsnitt 3.2 om brottsbegreppet och att det krävs att två brottsförutsättningar är uppfyllt för att ett brott ska vara förövat; *rekvisit för otillåten gärning* och *rekvisit för personligt ansvar*.

¹⁶⁸ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 436

¹⁶⁹ Strahl (1976) s. 249.

¹⁷⁰ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 442.

¹⁷¹ Jareborg (1994) s. 108 och Zila, *Brottsbalk* (1962:700) 23 kap. 4 §, Lexino (24 augusti 2020, JUNO).

¹⁷² Zila, *Brottsbalk* (1962:700) 23 kap. 4 §, Lexino (24 augusti 2020, JUNO) under rubrik 2.3.

¹⁷³ Bäcklund m.fl., *Brottsbalken* (1 december 2021, JUNO) kommentar till 23 kap. 4 § BrB.

Medverkansobjektet bör också vara någorlunda individualiserad och en allmänt hållen uppmaning att begå brott kan inte anses vara straffbar medverkan. Hur individualiserad medverkansobjektet bör vara är dock oklart. En anstiftare behöver inte inse hur brottet närmre ska förövas och inte heller veta mot vem det ska begås.¹⁷⁴ I NJA 1942 s. 15 uppkom frågan om gärningen var tillräckligt individualiserad för att döma en medhjälpare. Personen i fråga hade sålt en gummisond och HD menade att det borde stått klart för försäljaren att sonden skulle användas för fosterfördrivningsbrott. I målet var det tillräckligt individualiserat eftersom det stod klart för säljaren vad produkten hon sålde skulle resultera i för brott, även om hon inte visste mot vem brottet begicks.

3.5.3 Medverkansgärningen

Efter att ha separerat *gärningsmän* från *medverkande* samt utrett och konstaterat *medverkansobjektet* blir nästa steg att undersöka den medverkandes otillåtna gärningar. En brottsbeskrivningsenlig medverkansgärning består i att ha *främjat gärningen med råd eller dåd*, vilket framgår av 23 kap. 4 § BrB.¹⁷⁵ Brottsbeskrivningsenligheten vid medverkan består således av *två* otillåtna gärningar; gärningsmannens otillåtna gärning och den medverkandes otillåtna medverkansgärning.

Nyckelordet för medverkansgärningen är *främjat* och ett främjande har enligt förarbetena skett genom att medverkansgärningen ”övat inflytande på händelseutvecklingen i brottsfrämjande riktning vore det så än blott genom att styrka de andra i deras brottsliga beslut”.¹⁷⁶ Även obehövlig medverkan utgör en otillåten medverkan, till exempel om flera personer utför en uppgift där det egentligen hade räckt med en person. Ett *främjande* anses även föreligga i de situationer där medverkanden motverkar gärningens genomförande genom att exempelvis försvåra en stöld eller ge ett dåligt råd. Dock inte i situationer då personen medverkar i syfte att försvåra

¹⁷⁴ Strahl (1976) s. 259 och NJA 2007 s. 929.

¹⁷⁵ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 437.

¹⁷⁶ SOU 1944:69 s. 91.

gärningen.¹⁷⁷ Det räcker således med att ha deltagit i förberedandet eller genomförandet av den rättsstridiga gärningen, själva bidraget kan ha varit obetydligt.¹⁷⁸ En anledning till att obetydligt hjälpande ändå kan anses vara *främjande*, är att personens närvaro ändå har psykiskt påverkat gärningsmannen och styrkt hans uppsåt.¹⁷⁹ Det finns inget krav på att de medverkande känner varandra och de behöver alltså inte ingå i samma nätverk för att kunna vara medverkande.¹⁸⁰

Den nedre gränsen för vad ett *främjande* kan anses vara är när det kan konstateras att personens medverkan varken övat inflytande på brottets tillkomst eller utförande. Det är en fin linje mellan straffbart och straffritt främjande och det är ofta svårbestämt var denna linje ska dras.¹⁸¹ Strahl företräder åsikten att ett straffbart främjande äger rum direkt när den medverkande bidragit till att den konkreta händelsen blev en otillåten gärning. Det räcker då att den medverkande deltagit i tilldragelsen. Enligt Strahl är ett motverkande således inte ett främjande, om det inte uppfyller kraven för uppsåtligt främjande.¹⁸² Motsatta ståndpunkten företräds av Olle Hoflund, som menar att Strahls perspektiv motsäger sig själv. Motsägelsen består i att Strahl menar att ett motarbetande inte kan anses vara ett främjande, men han tycker samtidigt att motverkande kan anses som främjande vid prövningen av subjektiva rekvisit.¹⁸³

Medverkansansvaret är i svensk rätt relativt vidsträckt vilket framgår av tidigare praxis.¹⁸⁴ HD har dock i NJA 2008 s. 697 gjort en åtstramning av begreppet *främjande* genom att ha uttryckt att handlingen ”inte i sig varit ägnad att underlätta gärningen”¹⁸⁵. Uttalandet medför att

¹⁷⁷ Jareborg (1994) s. 110.

¹⁷⁸ NJA 2006 s. 577, NJA 2008 s. 697 och NJA 2012 s. 826.

¹⁷⁹ NJA 1986 s. 802; Bäcklund m.fl., *Brottsbalken* (1 december 2021, JUNO) kommentar till 23 kap. 4 § BrB och Jareborg (1994) s. 111.

¹⁸⁰ Leijonhufvud, Wennberg & Ågren (2015) s. 157.

¹⁸¹ Zila, *Brottsbalk* (1962:700) 23 kap. 4 §, Lexino (24 augusti 2020, JUNO) under rubrik 2.4.2.

¹⁸² Strahl (1976) s. 252 ff.

¹⁸³ Hoflund (1972) s. 43 ff. och 52.

¹⁸⁴ Se bl.a. SOU 1944:69 s. 91, NJA 1963 s. 574 och NJA 1984 s. 922.

¹⁸⁵ NJA 2008 s. 697, se sida 704 för HD:s motivering.

medverkanshandlingen inte behöver vara nödvändig för det konkreta brottet. Däremot måste det vara en handling som till sin typ underlättar gärningen.¹⁸⁶

3.6 Medhjälpare eller anstiftare?

Av 23 kap. 4 § 2 stycket BrB framgår det att den som förmått annan till utförande av brott döms för anstiftan och den som på annat sätt än genom anstiftan främjat gärningen döms för medhjälp. Ett *främjande* är således anstiftan eller medhjälp och medhjälp är subsidiärt till anstiftan.¹⁸⁷

Anstiftan innebär i juridisk mening att *förmå* någon att utföra en gärning. Det ska röra sig om att anstiftaren psykiskt påverkar en person och därigenom orsakar gärningen.¹⁸⁸ Straffbar anstiftan förutsätter att anstiftaren hos en annan person framkallat ett beslut att begå brott, men förutsätter varken övertalande eller vilseledande.¹⁸⁹ För straffbar anstiftan räcker det med att anstiftaren förstärkt gärningsmannens beslut att begå gärningen för de fall där han annars inte skulle begått den.¹⁹⁰ Enligt Jareborg innebär anstiftan att man förser en person med tillräckliga skäl att göra något visst, varpå personen agerar på dessa.¹⁹¹ Det krävs en psykisk kausalitet och i det fall den anstiftade personen redan innan hade för avsikt att begå brottet, rör det sig inte om straffbar anstiftan. En sådan handling kan dock uppfylla rekvisiten för medhjälp i form av psykisk medhjälp (råd). En resultatlös anstiftan kan, beroende på omständigheterna, istället uppfylla rekvisiten för stämpling.¹⁹² Det kan även vara tal om *medanstiftan* i situationer där flera

¹⁸⁶ Zila, Brottsbalk (1962:700) 23 kap. 4 §, Lexino (24 augusti 2020, JUNO) under rubrik 2.4.1.

¹⁸⁷ Jareborg (1994) s. 113; Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 437 f. och Svensson (2016) s. 41.

¹⁸⁸ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 441.

¹⁸⁹ Strahl (1976) s. 256 f. och Zila, Brottsbalk (1962:700) 23 kap. 4 §, Lexino (24 augusti 2020, JUNO) under rubrik 2.4.1.

¹⁹⁰ Zila, Brottsbalk (1962:700) 23 kap. 4 §, Lexino (24 augusti 2020, JUNO) under rubrik 2.4.1.

¹⁹¹ Jareborg (1994) s. 113.

¹⁹² Zila, Brottsbalk (1962:700) 23 kap. 4 §, Lexino (24 augusti 2020, JUNO) under rubrik 2.4.1.

personer i samverkan förmår någon att utföra en otillåten gärning.¹⁹³ Den som uppmanar annan att begå brott men misslyckas, men till slut ändå ingår i ett led av påverkan som får personen att begå brottet, ska dömas för anstiftan.¹⁹⁴

Ett *främjande* som inte uppfyller kraven för anstiftan kan utgöra medhjälp i form av fysisk eller psykisk påverkan.¹⁹⁵ För straffbar medhjälp krävs det att den medverkande personen uppmuntrar gärningsmannen att utföra gärningen eller tillhandahåller något hjälpmedel som senare används.¹⁹⁶ Psykisk påverkan är ofta att ge gärningspersonen råd eller uppmuntran.¹⁹⁷ För medhjälpsansvar krävs det inte att främjandet varit en betingelse för brottet, vilket är ett krav för anstiftan.¹⁹⁸

3.7 Medverkarens uppsåt

Enligt 23 kap. 4 § tredje stycket BrB ska endast varje medverkandes uppsåt eller oaktsamhet ligga honom till last, vilket innefattar både gärningsmannen och anstiftaren. Skuld för varje person som är inblandad ska alltså bedömas individuellt. Huvudregeln är att straffet för alla medverkande ska dömas ut inom straffskalan för huvudgärningen, men i 23 kap. 4 § tredje stycket BrB föreskrivs en möjlighet att rubricera brotten olika.¹⁹⁹ De omständigheter som kan påverka rubriceringen har ingen betydelse för medverkansobjektet, utan påverkar enbart bedömningen av om den medverkande begått ett brott eller inte.²⁰⁰ Uppsåtet måste täcka både medverkansgärningen (själva främjandet) och medverkansobjektet

¹⁹³ NJA 1968 s. 596 och Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 441.

¹⁹⁴ Strahl (1976) s. 256 f.

¹⁹⁵ Jareborg (1994) s. 113 och Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 441.

¹⁹⁶ Svensson (2016) s. 43.

¹⁹⁷ Jareborg (1994) s. 113 och Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 441.

¹⁹⁸ Zila, Brottsbalk (1962:700) 23 kap. 4 §, Lexino (24 augusti 2020, JUNO) under rubrik 2.4.2.

¹⁹⁹ Zila, Brottsbalk (1962:700) 23 kap. 4 §, Lexino (24 augusti 2020, JUNO) under rubrik 2.5 och NJA 1963 s. 574.

²⁰⁰ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 443 ff. och NJA 2012 s. 826.

(huvudbrottet) vilket ger rekvisiten i en straffbestämmelse stor betydelse.²⁰¹
Alla former av uppsåt är aktuella för att bedöma medverkarens uppsåt.²⁰²

²⁰¹ Zila, Brottsbalk (1962:700) 23 kap. 4 §, Lexino (24 augusti 2020, JUNO) under rubrik 2.5.

²⁰² Ibid.

4 Vilka möjligheter finns det att tillskriva en mordbeställare straffrättsligt ansvar?

4.1 Inledande anmärkningar

För att genomföra analysen ska jag undersöka hur de straffrättsliga verktyg som presenteras i uppsatsen används i praktiken. Den metod jag valt är därför att fördjupa mig i tre hovrättsmål för att få ett perspektiv på hur och när de aktuella hovrätterna har dömt ledande personer och/eller mordbeställare som begått brott i en kriminell miljö. Dessa domar har valts ut för att de behandlar gängrelaterad brottslighet där en ledande person haft avgörande inblandning för ett brotts utförande. Domarna ger en intressant inblick i hur hovrätterna hanterar problematiken kring organiserad brottslighet samt hur de straffrättsliga verktygen används för att tillskriva de tilltalade straffrättsligt ansvar. Domarna används för att ge en utgångspunkt för analysen och inte som beskrivning av gällande rätt då de inte utgör prejudikat.

Domarna är väldigt omfattande varför relevanta delar valts ut och aktuella sidor hänvisas till löpande i framställningen. I de delar som valts ut granskas hur brottsbeställaren varit inblandad i brottets utförande, hur personen påverkat andra inblandade, hur domstolen resonerar och applicerar straffrättens verktyg samt vad domstolen ansett att personerna objektivt sett begått för otillåten gärning. Beskrivningen av de aktuella målen tar även sikte på de fall som rör beställningsmord eller där domstolen dömt en person som inte varit fysiskt på plats vid brottets utförande som gärningsman eller för anstiftan. Värt att nämna i sammanhanget är att den straffrättsliga bedömningen är relativt kort i samtliga domar och att jag lyfter det domstolen ansett haft avgörande betydelse i respektive mål.

I samtliga mål har bevisningen som inhämtats från krypterade kommunikationstjänster varit avgörande för att kunna styrka personernas inblandning och därmed varit avgörande för de fällande domarna. Detta kommer diskuteras mer ingående i kapitel 5.

4.2 Tre hovrättsmål

I det följande ska jag presentera de hovrättsmål jag valt att undersöka. De har i uppsatsen namngivits utefter vad jag anser passande vilket även är det namn som kommer användas i fortsättningen. Kapitlet innehåller endast en kort beskrivning av domarna. De detaljer som är relevanta kommer jag fördjupa mig i och analysera i efterföljande avsnitt.

4.2.1 Malmö-målet

I Hovrätten över Skåne och Blekinge dom i mål B 1603-21, hädanefter Malmö-målet, dömde hovrätten en beställare av ett mord för anstiftan till mord i två olika fall. Detta mål rör två olika beställningsmord som ägde rum i Malmö. Det första kommer kallas för mordet på Docentgatan och det andra för mordet på Ramels väg.

Gällande mordet på Docentgatan ansåg hovrätten att den tilltalade hade förmått gärningspersonerna att utföra handlingen till den grad att hans gärning utgjorde anstiftan av mord.²⁰³ Den tilltalade var den som initierade mordplanerna och var drivande i planeringen och utförandet.²⁰⁴ Trots att det inte gick att styrka hur gärningsmännen haft kontakt med beställaren, utgjorde den tilltalades påverkan anstiftan eftersom planerna utvecklades exakt som den tilltalade hade beskrivit i ett meddelande till en vän.²⁰⁵ Den enda bevisningen som kunde knyta den tilltalade till mordet kom från den krypterade kommunikationstjänsten Encrochat.

²⁰³ Malmö-målet, HovR dom s. 13.

²⁰⁴ Malmö-målet, TR dom s. 76 ff.

²⁰⁵ A.a. s. 64–76.

Mordet på Ramels väg skiljer sig från mordet på Docentgatan i bevishänseende eftersom det förstnämnda mordet kunde bevisas genom en övervakningsfilm som visade händelseförloppet. Gärningspåståendena byggde dock helt på att den tilltalade kunde kopplas till en viss användare i den krypterade telefontrafiken, eftersom det inte gick att urskilja personerna på filmen.²⁰⁶ Hovrätten ansåg att den tilltalades agerande utgjort anstiftan av mord då utredningen visade att han utlovat vederlag och förmått gärningsmännen att tillsammans och i samförstånd beröva offret livet. Den tilltalade har förmått gärningsmännen genom att ha haft omfattande kontakt med organisatören, gett instruktioner och råd om hur mordet skulle gå till, vidarebefordrat information om var offret befann sig samt överlämnat ett pistolliknande föremål.²⁰⁷ Hovrätten dömde även en annan person för medhjälp till mordet på Ramels väg för att han gjort efterforskningar och förmedlat information om vapnet som senare kom att användas vid mordet. Han hade även hållit utkik efter måltavlan dagarna innan mordet vilket hovrätten ansåg utgöra straffbart främjande.²⁰⁸

Intressant att nämna är även att en person som agerat som projektledare och var den som tog på sig uppdraget att utföra mordet på Ramels väg, dömdes som gärningsman i tingsrätten. Han hade inte medverkat vid varje gärningsmoment, men utredningen visade att det var han som tagit fram den övergripande planen. Han hade även fördelat arbetsuppgifter till andra medverkande och själv utfört åtgärder som främjat gärningen, bland annat arrangerat så att vapen överlämnades.²⁰⁹ Tingsrättsdomen överklagades men efter hovrättsförhandlingen återkallade han sitt överklagande och tingsrättens bedömning står därför fast.²¹⁰

²⁰⁶ Malmö-målet, TR dom s. 135–138 och HovR dom s. 29.

²⁰⁷ Malmö-målet, HovR dom s. 20 och 34 f. och TR dom s. 135 ff.

²⁰⁸ Malmö-målet, HovR dom s. 46–50.

²⁰⁹ Malmö tingsrätt dom i mål B 2885-17 den 7 november 2019 s. 76–81.

²¹⁰ Hovrätten över Skåne och Blekinge beslut den 10 mars 2020 i mål B 3640-19, aktbilaga 93.

4.2.2 Gamlestads-målet

I Hovrätten för Västra Sveriges dom i mål B 4794-21, hädanefter Gamlestads-målet, dömdes en beställare av ett mord för anstiftan till mord. Personen var en stark ledare för det kriminella nätverket och dömdes för anstiftan till mord, trots att han vid tiden för brottet i Göteborg befann sig i Gambia. Hovrätten ansåg att personens inblandning i brottet var styrkt mot bakgrund att personen haft löpande kontakt med gärningsmän och spanare som var på plats, hade information om var de befann sig och när, vilka vapen och ammunition som skulle användas och hur dessa skulle anskaffas samt gett instruktioner för hur mordet skulle gå till. Beställaren tillhörde den gruppering som kallas för Södra/Södra Biskop och hovrätten ansåg det klarlagt att det under en längre tid pågått en konflikt med en annan grupp dit offret kunde kopplas. En polis som arbetar i Biskopsgården har berättat att det fanns en stark hierarki inom gruppen och att beställaren av mordet hade en ledande ställning.²¹¹ Genom att personen haft en ledande roll inom det kriminella nätverket samt att hans instruktioner och besked fått starkt genomslag ansåg hovrätten att han därmed *förmått* gärningspersonerna att begå mordet och att mordet inte hade ägt rum om han inte stått bakom och förstärkt gärningsmännen i deras handlande.²¹²

En person som fungerade som beställarens högra hand och hade inflytande över gärningsmännen dömdes för medhjälp då hovrätten inte ansåg att det var visat att det fanns någon psykisk kausalitet mellan främjandet och beslutet hos gärningsmännen att genomföra mordet. Hovrätten landade då i att han främjat gärningen både psykiskt och fysiskt vilket bedöms som medhjälp till mord.²¹³

²¹¹ Gamlestads-målet, HovR dom s. 65.

²¹² A.a. s. 64–68.

²¹³ A.a. s. 68 ff.

4.2.3 Vårbynätverks-målen

Svea hovrätt dom den 18 februari 2022 i mål B 9407-21 och 3900-21 och Södertörns tingsrätt dom den 14 juli 2021 i mål B 3712-21, B 11907-20 och B 5660-21, hädanefter Vårbynätverks-målen, ger bra exempel på dels hur ett beställningsmord planeras dels hur den ledande rollen inom det kriminella nätverket var betydelsefullt för att utvidga gärningsmannaskapet och tillskriva de tilltalade ansvar som gärningsmän. Domarna skiljer sig åt från Malmö-målet och Gamlestads-målet eftersom tingsrätten inkluderat en ingående framställning av Vårbynätverket vilket ger en klar inblick i hur organisationen såg ut.²¹⁴

Hovrätten dömde ledaren för det kriminella nätverket *som gärningsman* för allmänfarlig ödeläggelse eftersom han organiserat, koordinerat och styrt utförandet av brotten, trots att han inte varit på plats när brotten utfördes. Hovrätten ansåg att han skulle dömas som gärningsman eftersom brotten inte hade ägt rum utan hans delaktighet. Dessutom hade han i närtid till gärningarnas utförande varit med och styrt brottsplanen genom andra. Ledaren, som också beställde mordet, beskrivs som ”spindeln i nätet” av tingsrätten. Hovrätten framhåller att det inte är en förutsättning för gärningsmannaskap att han haft direkt kontakt med utförarna på brottsplatsen eller att han tagit fysisk befattning med hjälpmedlen. Gärningsmannaskapet kunde utvidgas på den grund att det fanns ett hierarkiskt nätverk och ledaren hade drivande roll samtidigt som han hade ett avgörande inflytande på händelseförloppet.²¹⁵ I målet dömdes även en person som fungerade som projektledare, direkt underställd ledaren, och hade genom sin inblandning haft stor delaktighet i gärningarna genom att koordinera och organisera verkställandet efter direkt kontakt med ledaren. Hovrätten, som delade tingsrättens bedömning i frågan, menade att han varit så betydelsefull för gärningarnas utförande trots att han inte varit fysiskt

²¹⁴ Vårbynätverks-målen, TR dom s. 95–100. Avsnittet i tingsrättsdomen har redogjorts för under kapitel 2.1.2.5.

²¹⁵ Vårbynätverks-målen, TR dom s. 179 f. och HovR dom s. 75.

närvarande, att han skulle dömas som gärningsman för allmänfarlig ödeläggelse.²¹⁶

Ledaren dömdes även som gärningsman för försök till mord på grund av sin särskilda ställning och ledande roll och hade därför en särställning i förhållande till andra medverkande.²¹⁷ Gärningen hade, i det fall mordet hade lyckats, varit ett beställningsmord. Ledaren hade planerat, koordinerat, styrt och beordrat mordet samt varit direkt involverad genom att lämna instruktioner till utförarna. Han hade även varit direkt delaktig vid försökspunkten genom att fortlöpande lämna råd, tips och instruktioner.²¹⁸ Utredningen visade tydligt att det var den tilltalade som låg bakom all planering och var drivande i att mordet skulle genomföras.²¹⁹

En medverkade dömdes även som gärningsman för försök till mord på grund av hans centrala betydelse för brottet. Hovrätten har dock ingen ingående motivering om vad i personens handlingar som var av avgörande betydelse.²²⁰

4.2.4 Lärdomen från de tre hovrättsmålen

De tre genomgångna målen visar att graden av inflytande på medverkansobjektet har avgörande betydelse för hur en domstol bedömer situationen. Domstolarna har fäst vikt vid hierarkin inom de kriminella nätverken, vilket också gett olika resultat.

En skillnad jag uppmärksammade var att domstolen i Gamlestads-målet fäste vikt vid personens ledande ställning inom det kriminella nätverket och därför ansåg att det objektivt sett utgjorde anstiftan. Däremot ansåg hovrätten Vårbynätverks-målen att gängledarens position i hierarkin

²¹⁶ Vårbynätverks-målen, TR dom s. 180 och HovR dom s. 74.

²¹⁷ Vårbynätverks-målen, HovR dom s. 60.

²¹⁸ Vårbynätverks-målen, TR dom s. 131

²¹⁹ Vårbynätverks-målen, TR dom s. 114 f. och HovR dom s. 60.

²²⁰ Vårbynätverks-målen, HovR dom s. 62.

utgjorde skäl att anse honom som gärningsman, eftersom de otillåtna gärningarna inte hade ägt rum utan hans inblandning. Hovrätten betonade i Vårbynätverks-målen att gängledarens särskilda ställning i förhållande till de andra inblandade gjorde att gärningarna ansågs vara mer än anstiftan. I domarna framgår det ingen diskussion kring vad en ledande person inom ett kriminellt nätverk har för inverkan på övriga medlemmar. Däremot går det att ana i Vårbynätverks-målen att hierarkin inom nätverket haft en avgörande betydelse för utgången i målet. Omständigheten att beställningen av mordet gjordes av en ledande person inom ett nätverk och att personen som skulle utföra mordet var lägre i hierarkin, gjorde att hovrätten ansåg att det finns en stark psykisk påverkan.

I de fall domstolen dömt för anstiftan till mord har det varit avgörande att utredningen visat att personens inblandning varit avgörande för genomförandet av den otillåtna gärningen. Men i både Malmö-målet och Gamlestads-målet hade inte åklagaren yrkat på ett utvidgat gärningsmannaskap för att anse brottsbeställarna som gärningsmän, vilket lämnar frågan öppen hur de hade dömt om så vore fallet.

Gemensamt för de tre målen är att brottsbeställarens aktivitet vid tidpunkten för den otillåtna gärningen har lyfts. Huvudmannens kontakt med resterande personer har således varit en omständighet hovrätterna tagit fasta vid när de bedömt den tilltalades skuld.

4.3 Går det att tillskriva en mordbeställare straffrättsligt ansvar?

Utifrån det material jag undersökt finns det två olika situationer där beställningsmord begås inom den organiserade brottsligheten. Dels diskuteras beställningsmord som utförs genom planering och genomförande *inom* det egna nätverket, dels genom projektbaserade konstellationer där utomstående rekryteras som koordinatör. Jag anser inte att detta i sig kan avgöra om det går att tillskriva beställaren av mordet straffrättsligt ansvar,

eftersom det beror på de faktiska omständigheterna i de enskilda fallen. Det blir därför nödvändigt att undersöka de straffrättsliga verktygen närmre, med bakgrund av den kunskap om organiserad brottslighet och beställningsmord som återgetts tidigare i uppsatsen.

4.3.1 Kan en mordbeställare anses vara gärningsman?

4.3.1.1 Inledning

En grundläggande förutsättning för att kunna utvidga gärningsmannskapet till att även omfatta personer som inte direkt bidragit till gärningens faktiska utförande, är att personen i fråga medverkat i sådan mån att brottet varken kunnat planeras eller genomföras utan personens involvering. Detta straffrättsliga verktyg används för de situationer där det inte ter sig naturligt att begränsa en persons straffrättsliga ansvar till enbart medverkan. I praxis läggs stor vikt vid graden av aktivitet och det tidsmässiga sambandet eller medverkandens fysiska närvaro.

I Vårbynätverks-målen resonerar hovrätten angående möjligheten att anse en ledare för ett kriminellt nätverk som gärningsman i situationer där han inte varit på plats vid genomförandet av den otillåtna gärningen, men haft en avgörande roll för brottets förverkligande. Denna ståndpunkt har stöd i praxis som visar att en hög grad av aktiv involvering kan väga upp för situationer där personen inte är fysiskt närvarande.

Hovrätten lyfter även i Vårbynätverks-målen innebörden av att inneha en ledande roll i ett kriminellt nätverk och att den överordnade ställningen innebär en stor påverkan på personer längre ner i hierarkin. Hierarkin inom kriminella nätverk gör sig synlig i flera olika sorters grupper, varför det lär vara av mindre betydelse i vilken typ av nätverk personerna ingår. En ledare kommer alltid att påverka personer lägre ner i hierarkin. En stark hierarki kan enligt min uppfattning inte endast uppvisa en stark organisation inom det egna nätverket eftersom våldskapitalet även kan bli starkt anknutet till

enskilda individer. Ledande positioner är inget som faller de kriminella i knät utan det är ofta resultat av gedigen lojalitet och tillgivenhet till nätverken. Dessutom utmanas de ledande positionerna i de mer löst sammansatta nätverken vilket är en grund för stora konflikter. Genom våldsanvändning fortskrider konflikterna och i slutändan kommer våldet påverka personens våldskapital vilket ökar personens status i det kriminella samhället. Jag anser därför att en person som innehar en ledande ställning i ett nätverk även inger stor respekt i den kriminella miljön i stort, vilket får betydelse i situationer där kriminella aktörer skapar särskilda projekt för att åstadkomma ett specifikt mål.

Den ledande positionen och hierarkin inom nätverket blir i flera situationer avgörande för om och hur beställningsmord planeras och genomförs. Det sammanhang inom vilket mordplanerna genomförs kan även ha betydelse eftersom hierarkin och beslutsstrukturer inom nätverken har olika inverkan på gruppens medlemmar. Hierarkin kan även anses vara avgörande för vilken grad av aktiv inblandning personen har i brottsplanerna, eftersom den ledande positionen avgör i vilken mån medlemmarna följer instruktionerna. Bristen på fysisk närvaro kompenseras av att mordbeställaren i dessa fall haft stor inverkan på resterande personer i projektet.

Vårbynätverks-målen visar hur juridiken kan appliceras på beställningsmord planerade inom ramen för ett kriminellt nätverk. Domstolarna visar att det finns utrymme i reglerna om utvidgat gärningsmannaskap för att kunna tillskriva en beställare av ett mord straffansvar som gärningsman. Det domstolarna tar fast vid är att det bör vara situationer där det går att styrka en inblandning i brottet och där beställaren spelat en avgörande roll för gärningens genomförande. Det är i många fall en form av kvalificerad anstiftan och i situationer där det finns en bestämd och stark hierarki blir det extra tydligt hur order och instruktioner följs. Domarna visar även att risken för beställaren inte kan överlämnas till gärningspersonerna i syfte att själv undvika straffansvar, eftersom de straffrättsliga verktygen även kan användas för straffansvar för personer högre upp i hierarkin.

Av betydelse i sammanhanget är också vilken typ av kriminellt nätverk det är eftersom det finns olika motiv och drivkrafter bakom den grova brottsligheten som begås, baserat på vilken typ av nätverk personerna är engagerade inom.

4.3.1.2 Beställningsmord

4.3.1.2.1 Beställningsmord inom ett självdefinierat nätverk

Inom de självdefinierade grupperna fokuserar en stor del av den kriminella verksamheten på att tjäna pengar till gruppen. I dessa nätverk är det sällan mord begås eftersom de oftast inte genererar några pengar till verksamheten. Grupperna anses vara väldigt strukturerade och våldsanvändning måste sanktioneras på ledningsnivå där en noga konsekvensanalys genomförs. Grova våldshandlingar, så som mord, kan dock begås av dessa nätverk i situationer där de är i konflikt med andra ”gäng” eller vill bibehålla eller utöka våldskapitalet. I avsnitt 2.3.1 och 2.5 beskrivs hur våldshandlingar är avgörande för dessa grupper eftersom det är starkt förknippat med deras varumärke och symbol. Beställningsmord som begås inom ramen för en och samma självdefinierande grupp har förutsättningar för att begås på ett sätt som gör det möjligt att anse en beställare som gärningsman. I min mening skulle detta vara en situation där en stark ledare, beställer ett mord på en rival som sedan begås av medlemmar för att vinna överordnades förtroende och meritera sig, alternativt för att förstärka våldskapitalet för sig själv eller gruppen som helhet. Ett sådant mord hade, för att upprätthålla ett starkt våldskapital, kunnat planeras och organiseras noga av beställaren för att få det utfört på det sätt denne vill utan att drabbas av de direkta risker som det hade inneburit att utföra mordet själv.

Inom de självdefinierade grupperna blir hierarkin i det egna nätverket särskilt framstående och en ledande persons särskilda ställning kan ha större inverkan på andra medlemmar. Detta kan resultera i att mordbeställare inom

denna miljö i större mån kan tillskrivas straffansvar i utvidgat gärningsmannaskap.

4.3.1.2.2 Beställningsmord inom andra grupper

Mot bakgrund av framställningen i avsnitt 2.3.2 och 2.3.3 framstår det som svårt att avgöra gränsen mellan de olika grupperingarna och de externidentifierade grupperna kan inte tydligt avgränsas mot de icke-namngivna nätverken. Konflikter med andra grupperingar tycks inte vara främmande och våldsbrott begås i flera olika syften, där både hämnd och förebyggande våld står högt upp på listan. Beställningsmord blir ett sätt att lösa konflikter och personer rekryteras i syfte att mörda.

Ett beställningsmord begånget inom ramen för de externidentifierade eller icke-namngivna nätverken kan också innehålla inslag som gör det möjligt att utvidga gärningsmannaskapet. Dessa grupper är ofta mer löst sammansatta och har inte samma organiserade kärna som de självdefinierade grupperna. Personer som beställer ett mord inom dessa nätverk har intresse av inblandning i planeringen av ett mord eftersom nätverkets struktur inte karaktäriseras på samma tydliga sätt som de självdefinierade nätverken. Mordbeställarna vill inte vill ta riskerna genom att begå det själv, men kan få det gjort genom andra medlemmar som kan tänka sig utföra ett mord mot utbyte av att känna tillhörighet och förstärka det egna våldskapitalet. Incitamenten att följa order kan därför skilja sig från hur medlemmarna i en självdefinierad grupp förhåller sig till organisationen. I de externidentifierade och icke-namngivna grupperna är det i hög grad upp till enskilda individer att bygga ett individuellt våldskapital, medan medlemmarna i självdefinierade grupper inte behöver prestera på samma grunder med anledning av det starka kollektiva våldskapitalet.

Nätverken är uppbyggda kring en eller flera tongivande personer vilket också blir den mest centrala kärnan. Hierarkin kan därför ha mindre tydlig struktur än inom de självdefinierade nätverken, samtidigt som de ledande

personerna i de externidentifierade nätverken behöver vara mer framstående för att förbli i den rollen.

4.3.2 Kan en mordbeställare tillskrivas straffansvar som anstiftare?

Den som inte är att anse som gärningsman kan istället ha medverkat genom anstiftan. För att det ska utgöra straffbar anstiftan krävs det att anstiftaren förmått personen till den grad att brottet inte hade ägt rum utan anstiftarens psykiska påverkan. Anstiftaren måste framkalla ett beslut att begå brott. I ett första steg hade ett mord som utförs på beställning antagligen aldrig ägt rum utan beställningen. I dessa situationer är det beställaren som framkallar beslutet hos gärningspersonerna att begå mordet. Däremot är frågan i vilken mån det kan klassas som att beställaren har en psykisk påverkan på gärningspersonen, till den grad att det betraktas som ett straffbart *förmående*. Diskutabelt i situationen vid beställningsmord i kriminella miljöer är nämligen till vilken grad en beställare kan *förmå* gärningspersoner, eftersom de som faktiskt utför mordet ofta har ytterligare incitament än bara instruktionerna. Personer tillhörande självdefinierade grupper har stark påverkan från gruppen att upprätthålla våldskapitalet och följer instruktioner för att vara en regelrätt medlem. Personer i mer löst sammansatta konstellationer drivs ofta av lojalitet mot överordnade och respekterar de som är mer erfarna. Deras framtid inom den kriminella miljön styrs av hur de hanterar givna instruktioner och hur de samarbetar i den grupp de tillhör. De vet att de är lätta att ersätta och deras personliga våldskapital kan påverkas mycket av enskilda uppdrag.

I Malmö-målet ansåg hovrätten att den tilltalades handlingar vid mordet på Ramels väg utgjorde anstiftan eftersom han utlovat vederlag för mordet, haft omfattande kontakt med organisatören, lämnat instruktioner om hur han ville att mordet skulle utföras och i övrigt deltagit i planeringen av mordet. Genom detta hade den tilltalade *förmått* gärningsmännen i tillräcklig grad klassas som anstiftan. I målet är det oklart om personerna som ingick i

mordplanerna tillhört samma kriminella nätverk eller om de samarbetat endast för det avsedda målet. I vart fall har det varit en mindre grupp personer som ingått i projektet och därför är det tydligt att beställaren i detta fall haft en avgörande roll för brottets förverkligande. Bevisningen bestod i långa konversationer från den krypterade kommunikationstjänsten Encrochat som visade att beställaren haft direkt kontakt med organisatören och lämnat direkta instruktioner till honom.

Hovrättens diskussion i Vårbynätverks-målen visar hur domstolen resonerar angående vad som är juridiskt relevant för de fall när en ledare i ett kriminellt nätverk beordrar brott. Ledaren för Vårbynätverket dömdes som gärningsman för allmänfarlig ödeläggelse och försök till mord. Detta innebär att hovrättens resonemang bör studeras med viss varsamhet, dels eftersom målet inte är prejudicerande, dels eftersom hovrätten inte tog ställning till den faktiska situationen om ett beställningsmord. Frågan om straffansvar i ett utvidgat gärningsmannaskap har inte varit uppe till prövning då åklagaren i både Malmö-målet och Gamlestads-målet endast yrkat ansvar för anstiftan eller medhjälp. Detta resulterade i att domstolen inte behövde ta ställning till om gärningarna istället borde ha ansetts vara så allvarliga att beställarna skulle tillskrivas ansvar i formen av utvidgat gärningsmannaskap. Vårbynätverks-målen är ändå ett intressant exempel på hur hovrätten tar det faktum att det är ett kriminellt nätverk i beaktande. Domen visar tydligt hur en ledande person som begär/beställer ett brott som personer inom nätverket ska begå, har en stark påverkan. Det är ingen som ifrågasätter eller kommer med alternativa handlingssätt utan tillåtelse.

Den avgörande frågan i sammanhanget är i vilken mån en beställare kan anses *ha förmått* en gärningsman eftersom gärningsmannen ofta har ytterligare incitament att begå mordet. Det väsentliga i angiven situation måste vara att det faktiska mordet på en specifik person inte hade ägt rum utan beställarens påverkan, oavsett drivkraften hos gärningsmannen. En medlem har intresse i att begå våldshandlingar för att visa lojalitet och trovärdighet, men detta intresse grundar sig i viljan att göra det åt någon

betydelsefull. Genom att en beställning kommer från en överordnad kommer det antagligen utgöra straffbar anstiftan eftersom beställningen i sig utgör en sådan handling som anses påverka gärningsmannen att begå mordet.

Genom att en ledare inom ett kriminellt nätverk förutses ha stark inverkan på medlemmar och personer lägre i rang, vilket forskningen som presenterades i avsnitt 2.3 visar, finns det indikatorer för att det kan utgöra straffbar anstiftan. Gamlestads-målet visar också en intressant aspekt i att organisatören inte ansågs ha den psykiska påverkan på gärningsmännen att det skulle utgöra straffbar anstiftan. Det kan också kopplas till att det har betydelse *vem* som beställer mordet och *vem* som utför det vilket innebär att relationen mellan beställare och gärningsman påverkar bedömningen. Detta stämmer även in på att det krävs att anstiftarens påverkan åtminstone förstärkt gärningsmannen i att begå gärningen, och den påverkan kommer indirekt från beställaren genom organisatören. Organisatören får i sin roll endast verka som koordinator och informationsgivare vilket inte kan räknas som straffbar anstiftan.

Det verkar således vara nära till hands att tillskriva en mordbeställare straffrättsligt ansvar i form av anstiftan på grund av dess psykiska påverkan på gärningsmannen.

4.3.3 Kan en mordbeställare tillskrivas straffrättsligt ansvar som medhjälpare?

Till skillnad från anstiftan krävs det endast ett främjande som till sin *typ* underlättat gärningen, för att det ska kunna utgöra straffbar medhjälpare. Detta kan bli aktuellt i fall där det inte går att visa en stark psykisk påverkan från beställarens sida. Objektivt sett föreligger ett främjande som kan utgöra straffbar medhjälpare när en person företar en handling eller ger ett råd som till sin *typ* underlättat gärningen.

Ansvar för medhjälp blir aktuellt i de fall där beställaren intar en mer passiv roll i förhållande till projektledaren och mordplanen i stort. I de fall beställaren kommer med uppmaning till ett mord och enstaka önskemål, vore det i min mening en sådan handling som kan utgöra straffbar medhjälp. Detta eftersom instruktionerna uppmuntrat gärningspersonernas handlande och därmed utgjort ett straffbart *råd*. En avgörande faktor för straffansvaret är vilken kontakt och inblandning beställaren har i projektet. Det är svårt att säga exakt hur det ser ut i alla fall, men oftast har beställaren endast en avlägsen roll och är inte iblandad mer än beställningen. Sen finns det fall som i Malmö-målet där det endast är ett fåtal personer inblandade och beställaren är den som uttryckligen ger uppdraget till gärningsmannen/männen. I dessa fall föreligger det inga hinder för att objektivt sett anse att gärningen utgör straffbar anstiftan.

Mot bakgrund av den hovrättspraxis som studerats anser jag att ansvar för medhjälp blir mer aktuellt för andra aktörer än beställaren. I de fall utredningen kunnat styrka mordbeställarens involvering har domstolen ansett det utgöra straffbar *anstiftan*. Detta ligger i linje med att de instruktioner beställaren ger andra inblandade påverkar dem i så hög grad att gärningen inte hade begåtts utan huvudmannens inblandning. Medhjälp är alltså ett straffrättsligt verktyg som antagligen inte är så betydelsefullt för att tillskriva en beställare straffrättsligt ansvar eftersom om det går att styrka inblandning, kommer det med högsta sannolikhet även innebära en allvarigare gärning än medhjälp. För de fall det inte går att styrka nämnvärd involvering från beställarens sida, går det antagligen inte att utkräva något ansvar alls.

Frågan kan således besvaras jakande men i realiteten lär ansvaret för medhjälp endast vara ett verktyg för att utkräva straffansvar för andra inblandade i projektet än beställaren.

4.3.4 Beställaren har inte utfört en otillåten gärning

Hovrättsdomarna visar intressanta resonemang där det finns möjlighet att tillskriva en ledare av ett kriminellt nätverk straffrättsligt ansvar, i situationer där han haft en betydande inblandning i brottets utförande, men faktiskt inte varit på plats när brottet begicks. Gemensamt för hovrätternas diskussioner är att det varit avgörande hur inblandad brottsbeställarna varit i brottsplaneringen, vilket inflytande de haft och om de haft en ledande position inom det kriminella nätverket. Detta är en direkt följd av svenska straffsystemets uppbyggnad kring gärningsmannskapet och medverkansläran.

Tidigare i analysen har möjligheten att tillskriva en mordbeställare straffrättsligt ansvar belysts. Beställaren har i dessa situationer innehaft en ledande ställning i ett kriminellt nätverk och personen kan tillskrivas ansvaret antingen som gärningsman eller som anstiftare, alternativt medhjälpare. Straffansvar i form av medhjälp begränsas dock till specifika typer av situationer där det även finns god bevisning att tillgå. I flera situationer är det säkerligen så att det är ett beställningsmord men på grund av att beställaren befinner sig långt bort i kedjan av personer från gärningspersonerna, går det inte att tillskriva beställaren något straffrättsligt ansvar. Beställaren är helt enkelt okänd och enligt Brå och Polismyndigheten är denna situation inte helt ovanlig.

De beställningsmord inom de projektbaserade constellationerna Sallinen skriver om i sin kartläggning kan dock indikera att det vid många beställningsmord är en mer passiv beställare. Om huvudmannen inte är tillräckligt inblandad i brottets planering eller utförande, är det inte möjligt att tillskriva straffansvar i form av utvidgat gärningsmannskap. Det kan vara situationer där beställaren kontakter en projektledare och lämnar önskemål om mordet, men efter det inte bidrar till planens utveckling eller dess praktiska genomförande. I dessa constellationer verkar det som att projektledaren ges den mest organisatoriska rollen för att få mordet

genomfört, vilket skyddar beställaren genom att det inte går att tillskriva han något straffrättsligt ansvar. Detta eftersom deras inblandning inte kan anses vara så stark att det straffrättsliga systemet anser det önskvärt att kriminalisera. Även om beställaren i dessa fall vore känd, kan relationen mellan beställaren och gärningsmannen vara i princip obefintlig. Relationen har tidigare i analysen visat sig vara i princip avgörande för vilken typ av påverkan eller inflytande beställningen kan ha på gärningsmannen. Springpojkar som rekryteras för att genomföra de riskfyllda uppgifterna kommer genomföra mordet på grundval av order från projektledare eller andra medhjälpare som bett om deras hjälp, och inte på grund av deras respekt för beställaren.

De tre hovrättsdomarna visar indikationer på att en ledande och aktiv roll har varit avgörande för att tillskriva mordbeställaren straffrättsligt ansvar. I situationer där den aktiva inblandningen inte finns (eller inte kan bevisas) blir det svårt att utvidga de existerande verktygen för att även göra endast mordbeställningen straffbar.

Straffansvar i form av medgärningsmannaskap blir aktuellt i de fall där det är flera personer inblandade på ett sätt som inte går att utreda. Samma bedömning för att utvidga gärningsmannaskapet görs för att avgöra om det går att tillämpa ett utvidgat medgärningsmannaskap varför personernas inblandning i brottets utförande blir avgörande. Det måste gå att visa att personerna varit inblandade. Denna form av straffansvar tycks inte vara relevant vid bedömningen av en mordbeställares otillåtna gärning, eftersom det i dessa fall inte föreligger några oklarheter kring vem som beställt mordet. Medgärningsmannaskapet är ett verktyg som hade varit aktuellt vid bedömningen om vilket straffansvar som kan tillskrivas de personer som faktiskt deltar i brottets utförande, men när det inte går att avgöra vem som gjorde vad. För att ett utvidgat medgärningsmannaskap ska bli aktuellt krävs det att det är två eller fler personer som beställer mordet, och att det föreligger oklarheter om vem som gjort vad, men att deras gemensamma handling utgör en kvalificerad form av anstiftan.

4.4 Sammanfattning

Sammanfattningsvis har det i hovrättsdomarna varit avgörande vilken inblandning mordbeställaren haft i dels planeringen dels i själva utförandet. Ansvar är inte begränsat för de fall personen befinner sig på plats utan kommunikation på de kritiska tidpunkterna har varit det betydelsefulla i att knyta beställarens inverkan på gärningens utförande. Straffansvaret för en beställare av ett mord kan i vissa situationer bedömas vara ett utvidgat gärningsmannaskap och personen ses som mördare trots att han inte faktiskt utförde mordet. Dessa fall ska vara en kvalificerad form av anstiftan och lär vara starkt knutet till beställare som innehar tydliga och starka toppositioner i de kriminella nätverken samt en tydlig relation till gärningsmännen som utför gärningen. Avgörande i dessa situationer är även på vilket sätt personen är inblandad samt om det finns ett tidsmässigt samband mellan personen och den otillåtna gärningen. Praxis visar att brist på en av delarna kan kompenseras av den andra, vilket gör det möjligt att tillskriva straffansvar för mordbeställare som inte ens befinner sig i Sverige vid tidpunkten för gärningen.

Straffansvar i form av anstiftan har i hovrättsmålen varit föremål för diskussion när åklagaren inte yrkat på utvidgat gärningsmannaskap och det inte gått att styrka att beställaren innehaft en ledande roll i det kriminella nätverket. För att det ska anses vara straffbar anstiftan ska det föreligga en psykisk kausalitet mellan anstiftarens påverkan och genomförandet av den otillåtna gärningen, vilket gör det högst relevant att diskutera individers olika positioner inom de kriminella nätverken och deras inverkan på mordplanerna.

I de fall beställaren är okänd eller endast intar en passiv roll i mordplanerna efter beställningen, kommer rekvisiten för straffbar medverkan inte kunna uppfyllas. En sådan gärning anses inte vara straffbar, om den varken förmår eller till sin typ underlättar mordet. En fråga som kan bli aktuell för

domstolen att avgöra i framtiden är om en mordbeställning till sin *typ* kan anses utgöra en sådan handling som föranleder ansvar för medhjälp.

Beställarens ledande position i de hierarkiska nätverken är av stor betydelse för vilket straffansvar som kan bli aktuellt. Det blir intressant att se i framtiden om en ledande position inom ett kriminellt nätverk medför en presumtion för stark psykisk påverkan på nätverkets medlemmar. I Vårbynätverks-målen verkar det som att ledarens position per automatik resulterade i att domstolen kom fram till att han är att anse som gärningsman. I Malmö-målet och Gamlestads-målet ansåg domstolen dock att detta endast utgjorde straffbar anstiftan, vilket lämnar frågan öppen kring hur relationen mellan beställare och gärningsman ska bedömas.

Eftersom bevisningen har avgörande betydelse för ansvar lär straffansvaret för mordbeställare variera utefter vilken bevisning som finns att tillgå. Psykisk påverkan på gärningsmannen tycks kunna styrkas endast genom ledarens position gentemot medlemmen, varför anstiftan kan ligga närmre till hands. Däremot krävs det tydligare bevis på att personen varit direkt involverad i brottets utförande, även om det inte innebär att vara på plats vid gärningstillfället, för att anse en beställare som gärningsman.

5 Avslutande anmärkningar

Vid flertalet tillfällen de senaste åren har flera krafttag tagits för att försöka komma åt och begränsa den organiserade brottsligheten i Sverige. Ökad kommunikation mellan myndigheter både nationellt och internationellt samt lagreformer har stått i fokus. I och med att brottsligheten inom organiserade kriminella nätverk begås av flera personer och är noggrant planerade, blir bestämmelserna om medverkan, försök, förberedelse och stämpling av särskild betydelse. Det är ofta svårt att ”komma åt” ledande personer inom de kriminella nätverken. Regeringen konstaterade att det inte är en skärpning av straffsystemet som krävs, utan en utveckling av de befintliga straffrättsliga verktygen.

Det svenska medverkansansvaret kan sträcka sig väldigt långt vilket har mött kritik. Att utöka ansvaret ytterligare och därför kriminalisera själva mordbeställningen, som endast innebär medverkan i en liten mån, skulle medföra allt för långtgående konsekvenser. Frågan berör den problematik som uppkommer vid en mordbeställning som görs inom ramen för ett kriminellt nätverk där svaret inte är att kriminalisera ytterligare. En utökad kriminalisering skulle innebära att medverkansansvaret utvidgas och i så fall även omfatta handlingar som varken kan anses vara ett straffbart *förmående, råd eller dåd*. Detta kan inte anses önskvärt eftersom det inte innebär en lösning på det aktuella problemet. Utvägen bör istället vara att utvidga synen på straffbar medverkan för att passa de nya tillvägagångssätt de kriminella nätverken använder sig av.

De existerande straffrättsliga verktygen behöver utvecklas för att de ska bli användbara vid bedömningen av straffansvar vid brottslighet i kriminella miljöer. Det straffrättsliga systemet måste utvecklas för att hantera de nya utmaningar rättssamhället ställs inför, även om det innebär att det inte går att hålla mordbeställare ansvariga för sina handlingar. Det behövs nödvändigtvis inte kriminaliseras mera utan istället behöver rättskiparen

med hjälp av juridisk forskning ta ställning till hur kriminella aktörers inblandning i beställningsmord ska bedömas juridiskt. Den hovrättspraxis som berörts i uppsatsen och den juridiska litteratur som lyfter gärningsmannaskap och medverkansansvar tycks indikera utveckling, om än att den inte är enhetlig just nu. Hovrätterna har i de aktuella målen diskuterat relevanta aspekter av den organiserade brottsligheten som har inverkan på den straffrättsliga bedömningen och hur de anser verktygen passar. Detta har flertalet gånger konstaterats att det inte är önskvärt att skärpa straffbuden eller exempelvis definiera organiserad brottslighet i lag, utan det lämnas upp till rättsskipningen att följa samhällsutvecklingen.

Regeringens 34-punktsprogram visar även på krafttag mot den organiserade brottsligheten och hur problematiken är väldigt närvarande i dagens Sverige. Polismyndigheten har getts utvidgade befogenheter att möta det nyuppkomna behovet. Det utvecklas hela tiden nya instrument och ges utökade befogenheter för rättsväsendet att utreda och lagföra brottslingar med koppling till organiserad brottslighet. Detta får mig att tro att även om den bevisning åtkommen genom krypterade kommunikationstjänster ger begränsningar i tiden, kommer rättsväsendet i framtiden ha andra tillvägagångssätt för att samla in den bevisning som krävs för att styrka kriminellas inblandning i brott.

Det kommer ställas nya krav på åklagare som hanterar ärenden som har en koppling till organiserad brottslighet. De kriminella nätverken kommer alltid hitta nya sätt att utvecklas för att hålla igång den vinstdrivande verksamheten. Tillgången till stark bevisning genom de krypterade kommunikationstjänsterna är därför endast tillfällig och träffar viss brottslighet begränsad i tiden. Genom att Polismyndigheten och åklagare fick ta del av den kommunikationen kunde beviskravet i Malmö-målet, Gamlestads-målet och Vårbynätverks-målen uppnås. Utan denna bevisning hade personerna inte kunnat tillskrivas något straffrättsligt ansvar, eftersom det saknas information om exempelvis uppbyggnad, planering, organisation och lojalitetsband. Det innebär att även om verktygen finns i det

straffrättsliga systemet återstår alltid problemet med bevisningen och att personerna måste knyts till de aktuella brotten.

De ledande personerna i kriminella nätverk har varit svåra att komma åt av tydliga anledningar: det finns inget som kan knyta dem till de faktiska brotten som utförs. Detta är även målbilden för de kriminella nätverken med projektbaserade konstellationer och att utföra mord i entreprenadform. Även om verktygen finns för att tillskriva en beställare av ett mord straffrättsligt ansvar i form av *gärningsmannaskap* eller *anstiftan*, måste åklagaren fortfarande visa att personen haft en avgörande roll i brottets utförande och planering.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Acta Publica, Rapport 2020:7, *Klanerna*, 24 november 2020, Stockholm, tillgänglig: <https://actapublica.se/wp-content/uploads/2020/11/ap_rapport_slaktnatverk.pdf> [senast åtkomst 30 april 2020].

Asp, Petter; Ulväng, Magnus & Jareborg, Nils (2013). *Kriminalrättens grunder*. 2., omarb. uppl. Uppsala: Iustus.

Asp, Petter (2021). *De osjälvständiga brottsformerna: försök, förberedelse, stämpling, (gärningsmannaskap &) medverkan, underlåtenhet att avslöja och förhindra brott*. Uppsala: Iustus.

Bäcklund, Agneta m.fl. *Brottsbalken* (1 december 2021, version 19, JUNO) kommentaren till 23 kap. 4 §.

Diesen, Christian (2000/01). "Göteborgsbranden, Malexander- och Söderbergmorden – svåra mål i teorin, enkla i praktiken?", JT 2000/01, s. 626–637.

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik & Heuman, Lars (2009). *Rättegång H*. 4. 7., omarb. och rev. uppl. Stockholm: Norstedt.

Fagerlund, Karin. "Polisen: "Nu vet vi hur ett beställningsmord är till"", svt nyheter, 20 oktober 2020 (uppdaterad 7 januari 2021) tillgänglig på svt:s webbplats [senast åtkomst 18 april 2022]

Herlitz, Carl Erik (1996/97). "Delaktighet i brott i ljuset av NJA 1992 s- 474 – en förvirrad del av straffrätten?", JT 1996/97, s. 277–305.

Hoflund, Olle (1972). *Medverkan till brott*, Stockholm: Nordstedt.

Hydén, Håkan (2018). "Rättssociologi: om att undersöka relationen mellan rätt och samhälle" i Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2:a upplagan, Lund: Studentlitteratur, s. 209–240.

Jareborg, Nils (1994). *Straffrättens ansvarslära*. Uppsala: Iustus.

Jareborg, Nils (2001). *Allmän kriminalrätt*. Uppsala: Iustus.

Kleineman, Jan (2018). "Rättsdogmatisk metod" i: Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2:a upplagan, Lund: Studentlitteratur, s. 21—46.

Leijonhufvud, Madeleine, Wennberg, Suzanne & Ågren, Jack Ågren (2015). *Straffansvar*. 9., [omarb.] uppl. Stockholm: Wolters Kluwer.

Lernestedt, Claes (2009). "Upplösta kroppar, upplösta sinnen: medverkansläran och bortom" i P. Asp, C. Lernestedt & M. Ulväng, *Katedralen: tre texter om straffrätt*. Uppsala: Iustus, s. 49–147.

Sallinen, JP "Mord på entreprenad – ”två skyttar ökar chanserna”", Svenska Dagbladet (svd.se) 31.10.2021 [senast åtkomst 20 mars 2022]

Sandgren, Claes (2018). *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare – Ämne, material, metod och argumentation*, 4:e upplagan, Stockholm: Nordstedts Juridik AB.

Strahl, Ivar (1976). *Allmän straffrätt i vad angår brotten*. Stockholm: Norstedt.

Strahl, Ivar (1943). "Till delaktighetsläran", SvJT 1943, s. 23–34.

Svensson, Erik (2016). *Gärningsmannaskap vid fleras deltagande i brott*. Uppsala: Iustus.

Södergård Åkesson, Thommy (2016/17). ”Gränsdragningen mellan gärningsmannaskap och medverkan”, JT 2016/17, s. 263–273.

Ulväng, Magnus (2013). ”Den straffrättsliga doktrinen som rättskälla. Om dogmatik, vetenskap och gällande rätt” i E. Bylander (red.), *Doktrinen i praxis – De lege Juridiska fakulteten i Uppsala årsbok 2013*, Uppsala, 2013 s. 179–211.

Wennberg, Suzanne (2002). ”Tillsammans och i samförstånd – ett nytt begrepp för gärningsmannaskap”, *Förhandlingarna vid det trettiosjätte nordiska juristmötet Del 1*, Helsingfors, s. 615–638.

Wennberg, Suzanne (2002/03). “Från Malexander till Sambandscentralen – fördelar och farhågor med dömande i medgärningsmannaskap respektive medfrämjandeskap”, JT 2002/03, s. 592–612.

Wennberg, Suzanne (2007/08). ”Mobiltelefontrafik som bevismedel vid samarbete med okända (med)gärningsmän”, JT 2007/08, s. 156–165.

Wong, Christoffer (2003/04). ”Den magiska formeln har förlorat lite av sin magi – nya prejudikat om det straffrättsliga begreppet ’gemensamt och i samförstånd’”, JT 2003/04, s. 924–928.

Zila, Josef. Brottsbalk (1962:700) 23 kap. 4 §, Lexino 24 augusti 2020 (JUNO).

Offentligt tryck

Prop. 2009/10:147

Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m.

Prop. 2015/16:113

Bättre straffrättsliga verktyg mot organiserad brottslighet

Prop. 2019/20:64	Hemlig dataavläsning
Prop. 2019/20:145	Ett förenklat förfarande vid vissa beslut om hemlig avlyssning
Prop. 2021/22:17	Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet
SOU 1944:69	Straffrättskommitténs betänkande med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten
SOU 1996:185	Straffansvarets gränser
SOU 2014:63	Organiserad brottslighet – förfälts- och underlåtelseansvar, kvalifikationsgrunder m.m.
SOU 2021:68	Skärpta straff för brott i kriminella nätverk

Myndighetspublikationer

Brå Idéskrift nr 18	Lokala åtgärder mot organiserad brottslighet
Brå rapport 2016:12	Kriminella nätverk och grupperingar – Polisens bild av maktstrukturer och marknader
Brå rapport 2019:3	Skjutningar i kriminella miljöer – En intervjustudie
Brå rapport 2019:10	Tystnadskulturer – En studie om tystnad mot rättsväsendet
Brå rapport 2020:4	Dödligt våld i den kriminella miljön

Polismyndigheten, *Polisens rapport om allvarlig och organiserad brottslighet 2017*, Nationella operativa avdelningen, oktober 2017. (citeras Polismyndigheten (2017a))

Polismyndigheten, *Utsatta områden – Social ordning, kriminell struktur och utmaningar för polisen*, Nationella operativa avdelningen, Underrättelseenheten, juni 2017. (citeras Polismyndigheten (2017b))

Polismyndigheten, *Kriminella nätverk inom den organiserade brottsligheten i polisregion Stockholm 2019* (citeras Polismyndigheten (2019))

Polismyndigheten, *Kriminella nätverk inom den organiserade brottsligheten i polisregion Stockholm 2021*, Polisregion Stockholm, Underrättelseenheten, oktober 2021.

Polismyndigheten, *Myndighetsgemensam lägesbild om organiserad brottslighet 2019*, Polisregion Stockholm, 2019-09-27.

Internationella rättsakter

Europeiska unionens gemensamma åtgärd 98/733/RIF av den 21 december 1998, (EGT L 351, 29.12.1998, s. 1–3).

Europaparlamentets och rådets direktiv 2008/841/RIF av den 24 oktober 2008 om kampen mot organiserad brottslighet (EGT L 300, 11.11.2008 s. 42–45).

Förenta nationen, *Konvention mot transnationell organiserad brottslighet*, 15 november 2000, resolution 55/25, tillgänglig:
<<https://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf>> [senast åtkomst 30 april 2022].

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1942 s. 15.
NJA 1963 s. 574.
NJA 1966 s. 299.
NJA 1968 s. 596.
NJA 1978 s. 139.
NJA 1980 s. 606.
NJA 1982 s. 525.
NJA 1984 s. 922.
NJA 1986 s. 802.
NJA 1992 s. 474.
NJA 1997 s. 507.
NJA 2002 s. 489.
NJA 2006 s. 535.
NJA 2006 s. 577.
NJA 2007 s. 929.
NJA 2008 s. 697.
NJA 2011 s. 89.
NJA 2012 s. 826.
NJA 2013 s. 1155.

Hovrätterna

RH 1991:51.

Hovrätten över Skåne och Blekinge beslut den 10 mars 2020 i mål B 3640-19, aktilaga 93.

Hovrätten över Skåne och Blekinge dom den 24 november 2021 i mål B 1603-21.

Svea hovrätt dom den 18 februari 2022 i mål B 9407-21 och 3900-21.

Hovrätten för Västra Sverige dom den 4 mars 2022 i mål B 4794-21.

Tingsrätterna

Malmö tingsrätt dom den 7 november 2019 i mål B 2885-17.

Malmö tingsrätt dom den 7 maj 2021 i mål B 12936-21.

Södertörn tingsrätt dom den 14 juli 2021 i mål B 3712-21, B 11907-20 och B 5660-21.

Göteborg tingsrätt dom den 29 juli 2021 i mål B 6971-20 och B 533-21.